

JURIDISKA FAKULTETEN
vid Lunds universitet

Erik Kockum

Om nämndemän i asylprocessen

Examensarbete
30 högskolepoäng

Handledare
Bengt Lundell

Förvaltningsprocessrätt

Termin 9

Innehåll

SUMMARY	1
SAMMANFATTNING	2
FÖRKORTNINGAR	3
1 INLEDNING	4
1.1 Syfte och problemformulering	5
1.2 Metod och material	5
1.3 Avgränsningar	5
1.4 Begrepp	6
1.5 Disposition	6
2 LEKMÄN I DOMSTOLAR – EN INTERNATIONELL OCH HISTORISK BAKGRUND	7
2.1 Lekmän i domstolar	7
2.1.1 En gemensam rättstradition	7
2.1.2 Rättstraditioner under antiken och under kyrkans makt	7
2.1.3 Upplysningen revolutionerade	8
2.1.4 Den svenska traditionen	8
2.2 En internationell utblick	11
2.2.1 Danmark, Norge och Finland	11
2.2.2 Tyskland och Frankrike	12
2.2.3 England och USA	12
3 NÄMNDEMÄN I SVENSKA DOMSTOLAR	14
3.1 Lekmannadomarnas förekomst och ställning	14
3.2 Argument för och emot lekmannadomare	15
3.2.1 Argument för lekmän	16
3.2.2 Argument mot lekmän	17
3.3 Val av nämndemän	19
3.4 Entledigande av nämndeman	20
3.5 Nämndemannakårens sammansättning	21
4 DEN SVENSKA ASYLPROCESSEN	23

4.1	Bakgrund	23
4.2	Den tidigare asylprocessen	23
4.3	Den nuvarande asylprocessen	25
4.4	Asylprocessens särdrag	25
4.5	Nämndemän i Migrationsdomstolen	26
4.5.1	Utvärderingsutredningen	28
5	KONFLIKTEN MELLAN DOMARENS ÅSIKTER OCH KRAVET PÅ OBJEKTIVITET	30
5.1	Jävsbestämmelser i rättegångsbalken	30
5.2	En rättvis rättegång enligt regeringsformen	31
5.3	Europakonventionens påverkan	32
5.3.1	Bakgrund	32
5.3.2	Rätt till ett effektivt rättsmedel (art 13)	33
5.3.3	Rätt till en rättvis rättegång (art 6)	33
5.4	Praxis	35
5.4.1	Fastställande av opartiskhet	35
5.4.2	Domarens fördomar mot person	36
5.4.3	Domarens uttryckta åsikter	38
5.4.4	Domarens förutfattade meningar om rättsfrågor	40
6	SLUTSATSER	41
6.1	Skäl för nämndemän i asylprocessen	41
6.2	Konflikten mellan nämndemannens åsikter och den dömande funktionen	43
	KÄLL- OCH LITTERATURFÖRTECKNING	46
	RÄTTSFALLSFÖRTECKNING	49

Summary

The Swedish asylum process changed fundamentally in 2005 when trials were transferred from an administrative process (utlänningsnämnden) to a court process (migrationsdomstolen). The general aim of the reform was to strengthen the rule of law in the asylum process. The new immigration courts are composed of lay judges. Lay judges are rooted in the Swedish tradition but they are common in other countries as well.

Lay judges in Sweden are appointed following their nomination from the political parties. The success of Sverigedemokraterna in the 2010 parliamentary elections meant that they were entitled to an increased number of lay judges around the country. Therefore there is a fear that they, with their uncompromising position on asylum policy, will have difficulties in remaining objective which is a key requirement for any judge.

This essay seeks to address the question of which arguments there are to allow lay judges to participate in the immigration court and whether their party membership can be challenged. During the introduction of the new immigration court there were hardly any discussions about the role lay judges would play in their functioning. Their participation was taken for granted, although there has been opposition to their participation in the judicial system. The main arguments put forward in their favor is that they provide enhanced legitimacy, greater democratic accountability, strengthen transparency and that they see the law's purpose. One of the main arguments against is that they lack legal knowledge and training.

Since the nominations of lay judges are made by the political parties there is a clear link between politics and the judiciary, a clear breach of the separation of powers. Whether this can disqualify the lay judges in the asylum process is regulated in the Swedish Code of Judicial Procedure (rättegångsbalken) and by a recently introduced article in the Swedish Constitution (regeringsformen) that states that a trial must be conducted fairly and within a reasonable time. This article means that the European Court's case law concerning the right to a fair trial must be also be considered in the asylum process.

The European Court's case law shows that allegations of racism should be taken very seriously and that there are stringent demands for action to be taken by the court in order to rule out any doubts about impartiality. Preconceptions and discrimination are not acceptable. It is unclear whether lay judges could or would be challenged due to their party affiliation. It may be possible in a case where a party expresses an unacceptable prejudice or the party may have a specific interest in the case. If inappropriate comments are made at or outside the trial, it is likely that the trial would not be regarded as a fair under European law.

Sammanfattning

Den svenska asylprocessen förändrades i grunden när överprövningen förflyttades från en domstolsliknande nämnd (utlänningsnämnden) till en renodlad domstolsprocess (migrationsdomstolen). Ett övergripande syfte för reformen var att stärka rättssäkerheten. I den nya migrationsdomstolen ingår nämndemän i den ordinarie sammansättningen. Nämndemannainstitutet har en lång förankring i svensk rättstradition och även i andra länder är något slag av lekmannainflytande vanligt förekommande. Nämndemännen i Sverige tillsätts efter nomineringar från de politiska partierna. Sverigedemokraternas framgångar i senaste riksdagsvalet har inneburit att de fått tillsätta ett ökat antal nämndemän runt om i landet. Farhågan att de med sina tydliga ställningstaganden i asylpolitiken har svårt att förhålla sig objektiva leder in till konflikten mellan uttryckta åsikter och den dömande funktionen.

Denna uppsats söker svaret dels på frågan vilka argument som finns för att låta nämndemän ingå i migrationsdomstolen dels om nämndemännens åsikter och partitillhörighet kan vara jävsgrundande.

Vid införandet av den nya migrationsdomstolen gavs frågan om nämndemännens inverkan inte något större utrymme. Deras medverkan togs för given trots att frågan inte är okontroversiell. De huvudsakliga argument som framförs till nämndemännens fördel är att de ger en stärkt legitimitet, en ökad demokratisk kontroll, stärkt insyn och att de har lättare att se till lagens syften. Den huvudsakliga invändningen handlar om deras bristande juridiska kompetens.

Genom att nomineringarna av nämndemännen sker genom de politiska partierna finns det en tydlig koppling mellan parti och nämndemän. Frågan om detta kan innebära jäv för nämndemännen i asylprocessen regleras i RB:s jävsbestämmelser och genom en nyligen införd bestämmelse i 2 kap. 11 § 2 st 1 men RF om att en rättegång ska genomföras rättvist och inom skälig tid. I motiven till denna bestämmelse anges att Europadomstolens praxis om rätt till en rättvis rättegång ska betraktas även i asylprocessen.

Vad Europadomstolens praxis visar är att påståenden om rasism ska tas på stort allvar och att det ställs långtgående krav på åtgärder från domstolens sida för att utesluta tvivel om opartiskhet. Förutfattade meningar och särbehandling accepteras inte. Att nämndemännen skulle vara jäviga redan genom deras medlemskap i deras parti är dock svårt att se. Det kan vara möjligt i ett fall där ett parti ger uttryck för en oacceptabel fördomsfullhet eller om partiet kan anses ha ett intresse i det enskilda fallet. Falls olämpliga yttranden i samband med eller utanför rättegången är det troligt att det inte skulle anses som en rättvis rättegång enligt Europadomstolens praxis.

Förkortningar

AFDL	lag (1971:289) om allmänna förvaltningsdomstolar
EKMR	Europeiska konventionen om skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna
EU	Europeiska Unionen
FB	Föräldrabalk (1949:381)
FN	Förenta Nationerna
(G)UtlL	Utlänningslag (1989:529)
HD	Högsta domstolen
JuU	Justitieutskottet
LRA	lag (1974:371) om rättegången i arbetstvister
MB	Miljöbalk (1998:808)
NIPU	Ny instans- och processordning i utlänningsärenden
Prop	Proposition
RB	Rättegångsbalk (1942:740)
RegR	Regeringsrätten
SAP	Sveriges socialdemokratiska arbetareparti
SOU	Statens offentliga utredningar
TF	Tryckfrihetsförordning (1949:105)
UtlL	Utlänningslag (2005:716)
YGL	Yttrandefrihetsgrundlagen (1991:1469)
ÄktB	Äktenskapsbalk (1987:230)

1 Inledning

Asylpolitikens utformning är en ständigt levande fråga. Den väcker starka känslor och präglas av vad som sker i vår omvärld. Hur själva asylprocessen ska utformas har också under lång tid varit föremål för debatt. Den svenska asylprocessen genomgick en stor förändring i samband med reformen som genomfördes år 2005. I denna reform blev asylprocessen förflyttad från en prövning i en domstolsliknande nämnd till en renodlad domstolsprocess. Det övergripande syftet var att öka rättssäkerheten i prövningen.

Genom reformen kom ett antal förvaltningsrätters ordinarie nämndemän att ingå i migrationsdomstolens sammansättning. Nämndemannainstitutet har en lång förankring i svensk rättstradition och även i andra länder är något slag av lekmannainflytande vanligt förekommande. Trots detta är inslaget inte okontroversiellt och när argumenten för och emot lekmannainflytande presenteras tydliggörs de rättspolitiska ideologier som ligger bakom.

Nämndemännen i asylprocessen är tillsatta efter nomineringar från de politiska partierna. Sverigedemokraternas framgångar i senaste riksdagsvalet har dragit uppmärksamhet till det faktum att de nu har fått tillsätta ett ökat antal nämndemän runt om i landet. Dessutom rapporteras i februari 2011 att det mycket invandringskritiska partiet Nationaldemokraterna fått tillsätta två nämndemän i Södertälje tingsrätt.¹

I asylpolitiken har Sverigedemokraterna profilerat sig tydligt i frågan om asyl och det har i den offentliga debatten väckts farhågor kring deras möjlighet att förhålla sig objektiva i asylprocessen.² Detta öppnar upp för frågan kring nämndemännens inflytande i asylprocessen och konflikten mellan uttryckta åsikter och den dömande funktionen. Kan blotta medlemskapet i ett politiskt parti vara jävsgrundande? Kan en asylsökande få en rättvis prövning när flera av domarna redan från början har en mycket tydlig uppfattning om flyktingmottagande som sådant?

Asylprocessen har vissa speciella särdrag som gör den intressant. Till skillnad från övriga processer i domstolsväsendet handlar den inte om en reglering inom samhället utan snarare om tillträde till vårt samhälle. För den asylsökande följer därför inte automatiskt alla principer och rättigheter som vi övriga medborgare har. Syftet med reformen var dock att stärka just rättssäkerheten i asylprocessen. Med den här uppsatsen ska jag också försöka klargöra i vilken utsträckning praxis från Europadomstolen får en indirekt effekt i asylprocessen i Sverige.

¹http://www.tv4play.se/nyheter_och_debatt/tv4nyheterna?title=nationaldemokrater_utsedda_till_namndeman&videoid=1277583, (2011-02-26)

²<http://www.expressen.se/ledare/1.2342115/domaren-ar-rasist> (2011-02-26)

² Se bland annat Christian Diesens inlägg <http://svtdebatt.se/2010/09/juridikprofessor-sd-namndeman-aventyrar-nysvenskars-rattssakerhet/> (2010-09-22) och Sven-Erik Alhelms inlägg http://www.svd.se/nyheter/inrikes/rattsvasendet-hotat-efter-sd-okning-bland-namndeman_5379021.svd (2010-09-22).

1.1 Syfte och problemformulering

Att skapa en rättssäker asylprocess var ett av huvudsyftena med domstolsreformen på migrationsområdet. Det blir därför intressant att undersöka argumenten bakom sammansättningen av den nya domstolen. Syftet med uppsatsen är att undersöka anledningen till varför nämndemän medverkar som domare i asylprocessen. Genom nämndemännens medverkan öppnas också upp för diskussionen i vilken utsträckning deras partitillhörighet och uttryckta åsikter kan innebära en jävsproblematik eller annat hot mot rättssäkerheten i processen. Syftet är därför också att undersöka om nämndemännens åsikter och partitillhörighet kan anses jävsgrundande enligt RB:s regler eller om denna problematik kan angripas med den nya grundlagsbestämmelsen om att en rättegång ska genomföras rättvist. Detta leder fram till följande frågeställningar:

- Vilka skäl finns för att ha lekmän i asylprocessen?
- Kan nämndemännens åsikter och partitillhörighet vara jävsgrundande?

1.2 Metod och material

Jag har valt att besvara frågeställningarna med hjälp av traditionella rättskällor. Jag har därför i huvudsak studerat lagtext, förarbeten, rättspraxis, litteratur och rättsvetenskapliga artiklar.

Frågan om nämndemän i just asylprocessen är ganska knapphändigt avhandlat i förarbetena. Den information som finns har alltså fått utgöra grunden till arbetet med uppsatsen eftersom det inte heller finns någon information att tillgå i litteraturen. Om lekmannainflytande på ett generellt plan har professor Christian Diesen skrivit utförligt i verket *Lekmän som domare* från 1996. Detta verk har därför varit det viktigaste verket i dessa delar.

Vad gäller rättspraxis har jag inte påträffat några avgöranden från migrationsdomstolarna som är relevanta i sammanhanget. Den praxis jag valt att titta på har framförallt hämtats från europadomstolens domar i anslutning till konventionens artikel 6.1.

I den internationella utblicken har jag valt att ge en kort inblick i lekmannainflytandet i våra grannländer. Jag har också valt Tyskland och Frankrike i egenskap av stora länder med stort inflytande. Likaså England och USA som dessutom är intressanta eftersom de tillämpar common law.

1.3 Avgränsningar

I uppsatsen har jag valt att fokusera på jävsproblematiken kring nämndemännens partitillhörighet och uttryckta åsikter. Givetvis gäller motsvarande krav och i samma utsträckning för lagfarna domare. En lagfaren domare kan naturligtvis också vara medlem i politiska partier och

yttre privata åsikter, vilket i viss utsträckning också sker. Den här uppsatsen fokuserar dock på nämndemännen varför motsvarande problematik med de lagfarna domarna inte kommer lyftas fram.

Den internationella utblicken är inte avsedd att vara ett uttömmande komparativt avsnitt utan syftar till att bygga på den bakgrundinformation som behövs för en förståelse för ämnet.

1.4 Begrepp

En nämndeman är en form av lekmannadomare. Begreppet lekmannadomare är dock vidare och omfattar även andra lekmän än nämndemän. I Sverige finns exempel såsom särskilda ledamöter, intresseledamöter och jury.

I kontrast till lekmännen står de lagfarna domarna. Dessa benämns emellanåt också juristdomare eller ordinarie domare. Ingen skillnad är avsedd dessa emellan.

Ordet asyl är ursprungligen en latinsk term och betyder tillflyktsort. Asylprocessen är den process där frågan om uppehållstillstånd för flyktingar behandlas. Detta sker i en domstolsprocess och är en del av migrationsprocessen. Migrationsprocessen är ett något bredare begrepp och innefattar också övriga uppehållstillstånd och medborgarskapsärenden.

1.5 Disposition

Uppsatsen är indelad i sex avsnitt. Det första avsnittet ges en bakgrund till uppsatsen, vilken frågeställning den avser att besvara samt vilken metod som använts. I andra avsnittet ges en generell bakgrund till lekmän i domstolar och till det svenska nämndemannainstitutet. Avsnittet ger också en internationell utblick i hur lekmannainflytandet ser ut i ett antal andra länder. I det tredje avsnittet behandlas nämndemännens förekomst i de svenska domstolarna. Här förs också argumenten från debatten om nämndemännens vara eller icke vara fram, hur val och entledigande av nämndemän sker och hur dagens nämndemannakår är sammansatt. Det fjärde avsnittet behandlar nämndemännen i den svenska asylprocessen och hur processen utvecklats från avgörande i förvaltningsmyndighet till en domstolsprocess. Femte avsnittet behandlar konflikten mellan domarens åsikter och kravet på objektivitet. Här behandlas i tur och ordning RF:s, RB:s och Europakonventionens bestämmelser om jäv och krav på rättvis rättegång. I sista avsnittet presenteras slutsatserna och knyter an till de i inledningen framförda frågeställningarna.

2 Lekmän i domstolar – en internationell och historisk bakgrund

2.1 Lekmän i domstolar

2.1.1 En gemensam rättstradition

Rättskipningen har i stort sett ett universellt ursprung där de första domstolarna utgjordes av ett folkligt forum. Innan staten existerade som institution samlades folket till ”ting” för gemensamma beslut och för att slita sina tvister. Folkets medverkan gav en legitimitet till den klass som ville etablera sig vid makten. När makten så småningom etablerats och centrerats till en monark har domarsysslan traditionellt övergått till en domare som varit utsedd av kungen. I vilken mån folkrepresentationen levt kvar eller återkommit har varit en följd av den politiska kampen om den dömande makten i varje enskild nation.³

2.1.2 Rättstraditioner under antiken och under kyrkans makt

I det antika Grekland hade samtliga fullvärdiga medborgare⁴ rätt att delta i statens rättskipande verksamhet. Den dömande verksamheten byggde på demokrati där tvister och brottmål gick till folkets domstol där den dömande folkförsamlingen bestod av ett hundratal medborgare. Något egentligt urval skedde inte utan de medborgare som var först i kön tjänstgjorde och blev dessutom betalda för sina insatser.⁵

Romarna kom sedan att anamma delar av idéerna om än inte i sådan utsträckning att det rörde sig om demokrati i domstolarna. Det romerska rättsväsendet byggde i högre grad på praxis än på lagstiftning och i högre grad på juridisk än politisk grund. Rättssystemet förändrades dock under de många år som det romerska imperiet bestod. Till en början fanns en folkförsamling med betydande inflytande, men denna tappade inflytandet i takt med att kejsardömet utökade sin makt.⁶

Den katolska kyrkan byggde upp ett parallellt rättssystem – den kanoniska rätten – som en förening av bibeltolkning och romersk rätt. Någon gudsstat lyckades påven inte upprätta, och kyrkan tvingades ställa sig bakom furstens rätt att stifta lagar. Fursten hävdade i sin tur att han verkställde Guds straff

³ Diesen, *Lekmän som domare*, 1996, s. 58f.

⁴ Begreppet omfattade män över 30 år och varken kvinnor eller slavar.

⁵ Diesen, s. 59f.

⁶ Ibid., s. 60ff.

på jorden. Domstolsväsendet blev allt mer centraliserat och nationellt, men bildandet av universiteten i Bologna och Padova på 1100-talet förstärkte juristens yrkesroll.⁷

2.1.3 Upplysningen revolutionerade

Med början i Frankrike växte kritiken mot domstolarna som redskap för enväldet sig allt starkare. En önskan om en opolitisk och oberoende domstol växte sig stark när tron på människans förnuft växte fram. I samband med att tron på människans förnuft växte fram kom önskan om en opartisk och oberoende domstol. Den franske filosofen Charles-Louis Montesquieu utvecklade den så kallade maktodelningsläran i sitt verk *De l'esprit de loi* (Om lagars anda) från 1748. Principen innebär att den offentliga makten fördelas genom att den lagstiftande, verkställande och dömande makten erhåller olika kompetenser. För att förhindra maktmissbruk ska institutionerna inte kunna styra varandra, men genom den maktbalans som uppstår statsmakterna emellan skapas politisk frihet. Montesquieus maktodelningslära lade grunden för de fristående domstolarna och utgör en viktig grundpelare i dagens demokratier.⁸

Upplysningstiden präglades av ett förakt för de professionella juristerna. Advokatväsendet avskaffades i Frankrike och lekmännens position stärktes.⁹ Samtidigt väcktes även kravet på jury i Frankrike. I kritiken mot domstolarnas feodala styre riktades blickarna mot England och dess jurysystem. Innan Montesquies maktodelningslära fick fäste så utgjorde de anglosaxiska jurysystemen en slags maktodelningsmekanism.¹⁰ Inslaget av lekmanadomare betraktades som en politisk fråga snarare än juridisk och inom domstolsväsendet sågs lekmanainflytandet som en garanti för folkfrihet och rättssäkerhet.¹¹ En anledning var att det förekommit domare som tagit mutor och på annat sätt gynnade sig själva, men framför allt var det ett sätt att skydda sig mot regeringens påtryckningar mot domstolen.¹²

Misstron mot domarna hade dock inte endast handlat om att denne inte stod fri från den verkställande makten utan också om att domaren traditionellt tillhört ett annat stånd än rättssökanden. Att få bli dömd av sina ”likar” ansågs viktigt.¹³

2.1.4 Den svenska traditionen

I Sverige representeras lekmanainflytandet främst av nämndemannainstitutet. Nämndemannainstitutet sträcker sig långt tillbaka i svensk rättstradition och har vid återkommande tillfällen utgjort en

⁷ Diesen, 1996, s. 64f.

⁸ Häthén, *Stat och straff*, 2004, s. 117ff.

⁹ Modéer, *En god domare är bättre än en god lag*, SvJT 1987, s. 253.

¹⁰ Axberger, *Lekmanainflytandet i domstolarna*, Advokaten, 1993, s. 212

¹¹ Ekelöf, *Rättegång I*, 1990, s. 108.

¹² *Ibid.*, s. 108.

¹³ *Ibid.*, s. 109.

ifrågasatt del av det svenska rättslivet. Hotet mot nämndemännen har främst utgjorts av juristernas ökade professionalisering. I de tidsperioder yrkesjuristerna varit hotade av statsmakterna har nämndemännen spelat en större roll.¹⁴

Redan i vår äldsta kända landslag, Västgötagen från 1200-talet, omnämns nämnden. Den har, om än i olika former, deltagit i den dömande verksamheten sedan dess. Under landskapslagarnas tid bestod nämnden av tolv personer och betraktades som ett bevismedel med uppgift att leta fram sanningen i målet. Nämnden utvecklades sedan mot uppgiften att avkunna friande eller fällande dom och blev så småningom en permanent del av domstolen. Uppgifterna var ofta inte närmare avgränsade men i huvudsak uttalade nämnden sig i sakfrågan medan rättsfrågan lämnades åt domaren.¹⁵

Nämnden härstammar från en tid då det ännu inte fanns stadsbildningar, men omkring år 1350 fick Sverige sin första stadslag och det inrättades råd i städerna med förändrad jurisdiktion. Dessa råd hade den dubbla funktionen att vara stadens styrelse och stadens domstol. Dessa domstolar kom att få namnet rådhusrätter medan domstolarna i landsbygden kom att benämnas häradsrätter. I rådhusrätterna ingick till en början ingen nämnd, dock fanns det nämnd i häradsrätten. Först 1957 kom rådhusrätterna att få samma sammansättning som häradsrätterna med juristdomare och nämndemän.¹⁶

Under 1600-talet varierade nämndens makt och tidvis kom den också att avgöra rättsfrågorna. Först i 1734 års lag kodifierades reglerna att en häradshövding tillsammans med tolv nämndemän från häradet skulle avgöra målen vid häradsrätten. Nämnden ansågs vara en del av domstolen och delade domsmakten med domaren. Beslutsrätten var dock kollektiv så endast en enhällig nämnd kunde överrösta juristdomaren. Nämnden kände sin bygd och de människor som bodde där och vice versa. Dessa band med hembygden skapade och upprätthöll folkets tillit till rättskipningen. Genom domstolsreformen 1680 inrättades ett system med flera fasta juristdomare vilket innebar att nämndens ställning försvagades.¹⁷

Antal nämndemän har sedan 1734 års lag successivt kommit att minska. När RB infördes 1948 minskades antalet nämndemän till sju, i vissa fall nio. Under 1800-talets första hälft debatterades lekmännens roll i Sverige utifrån två modeller. Det ena alternativet var en jury och det andra med rollen som meddomare. 1815 fick juryn sitt genomslag när den etablerades i TF och i diskussionerna om den framtida brottmålsprocessen fördes också juryn på tal. Medan Danmark och Norge tog fasta på modellen med jury även i brottmål stod Sverige fast vid att lekmännens plats var vid sidan av domaren som meddomare. Detta ledde bitvis till konflikter mellan yrkesdomaren och nämnden. Å ena sidan ville man stärka nämndens ställning å andra sidan

¹⁴ Modéer, *Rättvisa och trevnad*, 1993, 1 uppl. s. 63f.

¹⁵ SOU 2002:61, s. 37.

¹⁶ Jacobsson, *Nämndemannens domarroll* ur Festskrift till Per Olof Bolding, 1992, s. 236.

¹⁷ *Ibid.*, SOU 2002:61, s.38.

inte skapa folkdomstolar.¹⁸ Ett känt exempel på konflikten från denna tid är det så kallade Yngsjömordet¹⁹ där yrkesdomaren inte ansåg att bevisningen var tillräcklig för en fällande dom, vilket dock nämnden ansåg. I rättsfallet visade nämnden sin självständighet och spelade roll för genombrottet av den fria bevisprövningen. Nämnden kände sig mera obunden av formella bestämmelser vid straffmätningen än domaren och vågade sig därför på en friare bevisvärdering.²⁰

1971 skedde tingsrättsreformen som innebar att den tidigare ordningen med rådhusrätter och häradsrätter revs upp och ersattes med en enhetlig organisation för stad och land.²¹ Nämnden minskades i samband med reformen till fem ledamöter med en domförhet på fyra ledamöter.²² 1983 minskades sedan antalet till dagens antal med tre ledamöter.²³ Samtidigt som antalet nämndemän minskades i brottmål kom nämndemännens medverkan att utvidgas till att omfatta även mål i förvaltningsrätt och hovrätt och kammarrätt under 1970-talet.²⁴ Denna utvidgning fick stöd av argument som fördes fram i den samtida debatten om medbestämmande i arbetslivet.²⁵

Under mellankrigstiden framkom ett delvis nytt argument till nämndemännens fördel, nämligen att allmänhetens förtroende för rättskipningen garanterades genom nämndemännens medverkan.²⁶ Detta argument har kommit bli ett av de bärande i debatten kring nämndemän och poängterades särskilt i samband med reformen 1983.²⁷ Genom denna reform slogs fast att lekmannainflytandet utgör en garanti för att domstolarnas avgöranden ligger i linje med den allmänna rättsuppfattningen i samhället samt att nämndemännens medverkan bidrar till att medborgarnas förtroende för rättskipningen upprätthålls. Reformen innebar också att nämndemännen i tingsrätt, liksom tidigare var fallet för nämndemännen i hovrätt, kammarrätt och länsrätt, fick individuell i stället för kollektiv rösträtt.²⁸ Den individuella rösträtten var en bekräftelse på att lekmannen hade samma

¹⁸ Modéer, 1993, s. 69f.

¹⁹ Yngsjömordet är benämningen på ett uppmärksammat mord som ägde rum i Yngsjö i östra Skåne 1889. Hanna Johansdotter mördades av sin make Per Nilsson och hans mor Anna Månsdotter som båda dömdes till döden. Båda erkände mordet men berättade hela tiden olika historier om händelseförloppet. Mordet uppmärksammades inte bara för själva mordgärningen som sådan utan också för att det vid domstolsförhandlingen framkom att det förelegat ett incestförhållande mellan modern och sonen. Per Nilsson benådades till livstids straffarbete medan Anna Månsdotter blev den sista kvinnan som kom att avrättas i Sverige.

²⁰ Modéer, 1993, s. 72.

²¹ Ibid., s. 76.

²² SOU 2002:61, s. 38.

²³ Ibid.

²⁴ Ibid.

²⁵ Jacobsson, 1992, s. 242.

²⁶ Modéer, 1993, s. 75.

²⁷ Prop. 1982/83:126, s.18 bet. JuU 1982/83:32 s. 19.

²⁸ SOU 2002:61, s. 38f.

värde som den rättsligt bildade och tränade.²⁹ I samband med tingsrättsreformen skapades också en enhetlig nämndemannaorganisation.³⁰

2.2 En internationell utblick

2.2.1 Danmark, Norge och Finland

Danmark använder sig i stor utsträckning av endomarförfarande. Endast i brottmål där frihetsberövande kan komma i fråga används lekmän. Då är sammansättningen en lagfaren domare och två nämndemän. För brott som kan ge mer än fyra års fängelse upptas brottet direkt i andra instans där skuldfrågan avgörs av en jury om tolv lekmän. Dessa har till uppgift att svara ”ja” eller ”nej” på frågor ställda av tre lagfarna domare. Efter att juryn avgjort skuldfrågan avgörs en eventuell påföljd av juryn tillsammans med de tre domarna. Domarna har i denna sammansättning fyra röster var och har också möjlighet att anse att bevisen är otillräckliga för fällande dom och besluta om ny rättegång. I Danmark utses lekmännen genom en kommunal kommitté som får kandidater nominerade av de politiska partierna.³¹

Norska lekmän har en stark ställning inom rättskipningen. Lekmän används vid brottmål även i andra instans, och har dessutom ett visst inflytande över civila tvister. De senare måste för att kunna prövas i domstol först medlas i en kommunal nämnd, ett så kallat forlikråd. Denna nämnd består av tre nämndemän. Till tvistemålen kan också parterna begära att nämndemän biträder de lagfarna domarna som avgör målet i både första- och andra instans. I brottmålen är sammansättningen en lagfaren domare tillsammans med två nämndemän eller om brottet är grovt två lagfarna domare och tre nämndemän. Vid brott som kan ge mer än sex års fängelse avgörs skuldfrågan först av en jury. Denna jury består av tio lekmän. De norska nämndemännen och juryledamöterna väljs av kommunstyrelsen till särskilda pooler från vilka det lottas ur till respektive förhandling.³²

Det finska rättsväsendet har även efter att Sverige år 1809 förlorade Finland till Ryssland i stora drag följt det svenska systemet. Dagens finska tingsrätter är liksom de svenska domföra med en lagfaren domare och tre nämndemän. I den finska hovrätten används dock inte nämndemän. De finska nämndemännen utses av kommunfullmäktige enligt förslag från de politiska partierna. Nämndemännen får dock inte uppträda som partirepresentanter.³³

²⁹ Axberger, 1993, s. 214.

³⁰ Jacobsson, 1992, s. 237.

³¹ Diesen, 1996, s. 91.

³² Ibid., s. 96.

³³ Ibid., s. 97f.

2.2.2 Tyskland och Frankrike

Med undantag för nazitiden har Tyskland en obruten tradition av lekmannainflytande i brottmål. Dessa lekmän kallas Schöffer och deltar i första instans med två lekmän och en eller två lagfarna. I andra instans är sammansättningen två lekmän och tre lagfarna. Lekmännen utses efter ett valförfarande i kommunerna till vilken nomineringar sker från partier, organisationer och privatpersoner. I Tyskland finns också en speciell yrkeskategori, Rechtspfleger, som är en mellanställning mellan en lagfaren domare och en lekman. I vissa specialmål finns också rena lekmannadomare.³⁴

I Frankrike förekommer lekmän i cour d'assise, den domstol som handlägger de grövsta brotten där påföljden kan bli fängelse i fem år eller mer. Domstolen är domför med tre yrkesdomare och nio jurymedlemmar. Dessa jurymedlemmar lottas från en kommunalt fastställd lista. Urvalet sker i tre steg. I det första steget sker slumpvisa val ur röstlängderna, därefter utför borgmästaren en offentlig lottdragning och de utlottade kandidaterna granskas av en särskild kommission som sen ger förslag till listan. Lekmän förekommer också i de särskilda domstolar som prövar brott förövade av ungdomar och i de domstolar som handhar sociala omhändertaganden, tvångsvård, etc.³⁵

2.2.3 England och USA

I England finns domstolen Magistrates' Court som handlägger de mindre grova brotten, medan de grövre blir prövade i Crown Court. I Magistrates' Court återfinns lekmän under titeln Justice of Peace (hädanefter fredsdomare). I enklare fall tjänstgör de som ensamdomare men vanligen i grupper om tre. Till sin hjälp har domarna en rättsutbildad tjänsteman. Fredsdomarna förekommer till viss del också i Crown Court och är alltså de lekmän som främst förekommer i det engelska rättssystemet. Jury förekommer i Crown Court när brottet stadgar mer än två års fängelse och den tilltalade inte erkänt brottet eller avstått rätten till jury. Denna jury avgör målet utan juristdomarens närvaro, men juristdomaren avgör vid fällande dom vilken påföljden blir.³⁶

Urvalet till fredsdomare sker genom kommunala kommittéer som prövar lämpligheten. Fredsdomaren behöver genomgå viss kortare utbildning och måste tjänstgöra ett visst antal dagar per år samt genomgå fortbildning. Uppdraget är oavlönat men har av tradition hög status och inga rekryteringsproblem. Juryn väljs slumpvis ur mantalsregistret och parterna har möjlighet att jäva jurymedlemmar som kan anses partiska. Parterna har också rätt att stryka ett par jurymedlemmar utan motivering.³⁷

³⁴ Diesen, 1996, s. 86f.

³⁵ Ibid., s. 74.

³⁶ Ibid., s. 79ff.

³⁷ Ibid.

I USA förekommer jury i såväl tvistemål som brottmål. Att låta saken avgöras av en jury är en konstitutionell rätt med endast ett fåtal begränsningar. Förekomsten av jury beror dock likt i England på parternas vilja till en sådan. I praktiken avgörs det stora flertalet mål utan jury. I bland annat skadeståndsmål ser dock käranden ofta en möjlighet till högre ersättning, särskilt i de stater juryn också har rätt att bestämma skadeståndets storlek.³⁸

Alla ostraffade medborgare över 18 år kan slumpvis utses till jurytjänst. Jurytjänsten är en medborgerlig plikt. Vissa personer med särskilt ansvar i arbetet kan dock befrias från plikten. Uppdraget är arvoderat. I det enskilda målet sker sedan en särskild förprocess där parterna har möjlighet till utfrågning av jurymedlemmarna och välja bort de som anses jäviga, fördomsfulla eller oförmånliga. Juryns uppgifter varierar mellan olika stater och olika typer av mål.³⁹

³⁸ Diesen, 1996, s. 81ff.

³⁹ Ibid.

3 Nämndemän i svenska domstolar

3.1 Lekmannadomarnas förekomst och ställning

I tingsrätt deltar som huvudregel tre nämndemän vid sidan av en lagfaren domare vid huvudförhandling i brottmål. Dessa mål utgör den stora delen medan endast en procent av tingsrättens tvistemål har nämnd.⁴⁰ Dessa mål har familjerättsanknytning och nämndemännens medverkan regleras i ÄktB och FB. I hovrätt förekommer nämndemän i samma måltyper som i tingsrätt men hovrätten är istället som huvudregel domför med tre lagfarna ledamöter och två nämndemän.⁴¹ I förvaltningsrätt är huvudregeln en sammansättning av tre nämndemän och en lagfaren domare.⁴²

Det finns även inslag av andra lekmän än nämndemän i svenska domstolar. Dessa är särskilda ledamöter, intresseledamöter och jury. De särskilda ledamöterna, ibland även benämnda sakkunniga, har till syfte att tillföra en särskild kompetens, såsom vid prövning av särskilt krävande brottmål i vilka bedömningen av ekonomiska eller skatterättsliga förhållanden har väsentlig betydelse. Det kan även röra sig om en av regeringen förordnad expert eller någon som är eller har varit lagfaren domare i allmän förvaltningsdomstol.⁴³ Det finns också särskilda ledamöter med fast plats i rätten i patentmål, marknadsdomstolen, samt i mark- och miljödomstol.⁴⁴

Intresseledamöter förekommer i Arbetsdomstolen där arbetsgivar- och arbetstagarorganisationer tillsätter domare vid sidan av jurister.⁴⁵ Samma förhållande förekommer i arrende- och hyresnämnder. I hyresnämnden är juristen som huvudregel sammansatt med två intresseledamöter varav en är väl insatt i fastighetsförvaltning och en i hyresgästers eller bostadsrättshavares förhållanden.⁴⁶ Intresseledamöterna är i grunden ett uttryck för var och ens rätt att dömas av sina likar men kan också betraktas som ett utflöde av den så kallade svenska modellen med dess

⁴⁰ 1 kap. 3 § b RB, Diesen, 1996, s. 136.

⁴¹ 2 kap. 4 § 2 st RB.

⁴² 17 § LAFD.

⁴³ 1 kap. 8 § RB.

⁴⁴ 9 kap. 65-66 §§ Patentlag (1967:837), 4 § lag (1970:417) om marknadsdomstol m.m., 2 kap. 1 § 2 st lag (2010:921) om mark- och miljödomstolar. Denna bestämmelse träder i kraft 2011-05-02 och ersätter tidigare bestämmelser om fastighetsdomstol och miljödomstol.

⁴⁵ 3 kap. 3,6 §§ LRA.

⁴⁶ 2, 5 §§ lag (1973:188) om arrendenämnder och hyresnämnder.

korporativistiska signum. Intresserepresentanter som lekmän har kritiserats för att låta en sidas fördomar få kompensera den andras.⁴⁷

I vissa tryckfrihets- och yttrandefrihetsmål ska frågan huruvida brott föreligger prövas av en jury med nio medlemmar, såvida inte parterna är överens om att avstå från detta.⁴⁸ TF uppställer krav på att jurymän ska vara kända för omdömesgillhet, självständighet och rättrådighet. Dessutom bör skilda samhällsgrupper och meningsriktningar samt olika delar av länet vara företrädade bland jurymännen.⁴⁹ Någon bestämmelse om proportionalitet likt valet för nämndemän finns inte för valet av jurymän.⁵⁰

I samtliga fall där lekmannadomare förekommer, har de samma formella ställning som de lagfarna domarna och rösträtten är individuell. Det juridiska ansvaret är i princip detsamma och få eller inga särbestämmelser ger lek männen en särskild roll i beslutsfattandet. Den lagfarne domaren i tingsrätten har en viss särställning bland annat genom att han leder förhandlingen och överläggningen.⁵¹

Lekmannadomare kan liksom ordinarie domare dömas för tjänstefel enligt brottsbalkens regler, men ordinarie domare, med undantag för justitieråd⁵², kan dömas till disciplinansvar av Statens Ansvarsnämnd, vilket inte gäller för lekmannadomare.⁵³

Hur stort inflytande den enskilde nämndemannen har i varje enskilt mål är delvis beroende av vilka regler som gäller vid lika röstetal. Huvudregeln innebär att den mening som majoriteten står bakom ska segra. Är röstetalen lika har rättens ordförande utslagsröst.⁵⁴ Detta innebär att nämnden måste vara enig för att överrösta yrkesdomaren.

I brottmål gäller däremot regeln in dubio mitius, vilken innebär att vid lika röstetal ska den lindrigaste domen segra.⁵⁵ Då räcker det alltså i praktiken att två nämndemän är överens i de fall de står för den lindrigare domen.

3.2 Argument för och emot lekmannadomare

Rättspolitiska ideologier träder fram när frågan kommer på tal hur rättskipningen ska utformas. Det finns många argument både för och emot

⁴⁷ Axberger, 1993, s. 212.

⁴⁸ 12 kap. 2 § TF, 9 kap. 1 § YGL.

⁴⁹ 12 kap. 3 och 5 §§ TF.

⁵⁰ SOU 2002:61, s. 43.

⁵¹ Diesen, 1996, s. 141f.

⁵² Sedan år 2011 heter de tidigare regeringsråden också justitieråd.

⁵³ Diesen, 1996, s. 142.

⁵⁴ 16 kap. 3 § RB.

⁵⁵ Ekelöf I, 2002, s. 73.

lekmannadomare och i detta kapitel kommer de huvudsakliga argumenten att presenteras och förklaras.

3.2.1 Argument för lekmän

En av fördelarna med lekmän är att rättvisa inte kan sökas med matematisk precision. Domstolen gör avvägningar och rättvisan blir i någon mån slumpartad. Om ett visst antal felaktiga domar måste accepteras, oavsett vem som dömer, kan det finnas skäl att låta lekmän delta för att göra ansvaret kollektivt, politiskt och inte administrativt. Lekmännen konstaterar i dömandet att övertygelsen i det enskilda fallet kan betraktas såsom allmän.⁵⁶

Genom det kollektiva ansvaret undgår också domstolsväsendet att bli ett anonymt förvaltningsmaskineri och stärker sin legitimitet. En förutsättning för att folkrepresentationen ska ha denna legitimitetsverkan är dock att lekmännen uppfattas som folkets och inte som överhetens representanter och att nämndemännen gör verklig nytta i domstolarna. Med en legitim domstol bör folket få ett faktiskt förtroende för rättskipningen.⁵⁷

Lekmannainslaget innebär också en demokratisk kontroll och insyn. Risken är annars att domstolarna används otillbörligt i politiska syften. Dessutom riskerar rättskipningen annars att avvika från det allmänna rättsmedvetandet. Argumentet för demokratisk kontroll har historiskt betraktats som en garanti för folkfrihet och rättssäkerhet. Detta genom att juristdomarna inte skulle kunna verka för politiska reformer och genom att det blev svårare för regeringen att utöva påtryckningar på och förvänta sig lojalitet från de av regeringen utsedda domarna.⁵⁸

Lekmännen har också en bättre förmåga att se till lagens syften. Argumentet hade en större betydelse före parlamentarismens genombrott, när kung och kyrka ansågs stå för den positiva rätten och lekmännen för sedvanerätten. Med parlamentarismen kom istället möjligheten för den demokratiskt valde lagstiftaren att uttrycka det allmänna rättsmedvetandet i lagen. I praktiken finns det dock alltid utrymme för vissa tolkningar och värderingar och därför har argumentet fortfarande viss bäring även efter parlamentarismens införande. Vilket utrymme lekmännen bör ha i förhållande till den skrivna lagen varierar mellan rättsordningar där länder med jurysystemet generellt anses ge lekmanvärderingarna ett ganska stort utrymme. Även om detta medför en risk för varierande praxis och godtycke menar försvararna av jurysystemet att folkets rätt att avgöra vad rättvisa är har ett högre värde.⁵⁹

Med lekmän följer också en bredare livserfarenhet. En äldre lagfaren domare kan dra nytta av yngre nämndemäns erfarenheter och vice versa. Det finns också en risk för att den lagfarna domarkåren har en viss social

⁵⁶ Diesen, 1996, s. 21ff.

⁵⁷ Ibid., s. 26f.

⁵⁸ Ibid., s. 27f.

⁵⁹ Ibid., s. 30, Ekelöf I, 2002, s. 127.

snedrekrytering där lekmännens bredare perspektiv kan leda till mer nyanserade bedömningar. Längre ansågs också nämndemännen tillföra sakkunskap i målen, men med dagens komplexa och olikartade mål borde nämndemännen i så fall väljas efter särskild kompetens i varje enskilt mål.⁶⁰

Liksom sakkunskap har också lokalkännedom traditionellt anförts som ett argument för nämnden, men kunskaper om orten och människorna i bygden har med dagens komplexa frågor och stora domkretsar inte heller den betydelse som tidigare var fallet.⁶¹

Utan lekmän finns en risk för att rätten får en alltför vetenskaplig prägel som allmänheten har svårt att förstå. Tilltron till domstolarnas förmåga att skipa rättvisa skadas om allmänheten upplever att lagöverträdelser inte straffas på rätt sätt. Eftersom nämndemännen saknar specialkunskap tvingas processen och processmaterialet anpassas på ett för dem förståeligt sätt. Därmed fungerar nämnden som en spärr mot teknokrati och förhindrar att rättegångarna blir en juridisk-teknisk fråga som medborgarna inte kan följa. Detta innebär också att det finns ett pedagogiskt skäl för lekmännens medverkan.⁶²

Det vore möjligt att avskaffa lekmän helt och därigenom göra ekonomiska besparingar. Detta förutsätter dock att man krymper antalet deltagare i rätten. Ersätts nämndemännen istället med lagfarna domare ökar genast kostnaderna. Fördelarna med flera domare är att risken för misstag, felbedömningar och subjektivism minskar och detta framhävs ofta som ett starkt skäl för att inte använda sig av en ensamdomare. Eftersom kostnaderna för nämndemännen inte är lika höga som för lagfarna domare finns därför i valet mellan dessa två pengar att spara.⁶³

3.2.2 Argument mot lekmän

Det tydligaste argumentet mot lekmän som domare är att de inte har någon juridisk kompetens. Tvärtom är just avsaknaden av kompetensen det som definierar en lekman. Därför är också bland andra anställda vid domstol, åklagare och poliser är inte valbara som nämndemän.⁶⁴

Domarrollen innebär dels en utredande, dels en beslutande funktion. Den utredande funktionen kräver juridisk kompetens och är inte lämplig för lekmän. Lekmännen har endast en beslutsfunktion och kan inte på ett lämpligt sätt bidra till den utredande delen. Det kan dock vara svårt att skilja dessa uppgifter åt och istället riskerar lekmännen att syssla med samma uppgifter som en lagfaren domare.⁶⁵

⁶⁰ Diesen, 1996, s. 31.

⁶¹ Jacobsson, 1992, s. 240.

⁶² Diesen, 1996 s. 33f., 36.

⁶³ Ibid., s. 36f.

⁶⁴ 4 kap. 6 § 1 st. RB.

⁶⁵ Diesen, 1996, s. 37f.

När rätten består av personer utan juridisk skolning måste lagen förklaras på ett för dessa personer begripligt sätt. Nyanser och precision riskerar att försämrans när det juridiska språket och den juridiska metodiken inte kan tillämpas fullt ut.⁶⁶ Även om jurister inte är specialister i flera hänseenden kan juristen med sin utbildning ofta undvika fällor vid sannolikhetskalkyl, logik, statistik och vittnespsykologi som lekmännen ofta kliver i.⁶⁷ Huruvida lekmän kan bidra i svåra bevisvärderingsfrågor råder det delvis delade meningar om, men bland andra Ekelöf menar att lekmän i allmänhet borde ha svårt att ge några värdefulla bidrag i invecklade bevisvärderingsfrågor.⁶⁸ Man kan tänka sig att en erfaren lekman har goda möjligheter att till exempel bedöma trovärdigheten hos ett vittne. Det finns dock en risk att en lekman ersätter analys med subjektiva intryck och ersätter bedömning med egen övertygelse.⁶⁹

Lekmän har inte samma kyliga objektivitet och borde ha lättare att styras av känslomässiga argument.⁷⁰ Sympati med brottsoffret och avsky mot den brottsliga handlingen riskerar att i högre grad färga lekmannens bedömning.⁷¹ Med i högre grad subjektiva bedömningar blir också förutsägbarheten av utgången i målet lidande. Lekmän riskerar att väga in egna uppfattningar om vad som är brottsligt eller inte.⁷² Rättssäkerheten blir lidande när ovidkommande uppfattningar blir avgörande för utgången.⁷³

I Sverige där vi har politiskt tillsatta nämndemän finns en risk, om än begränsad, att egna politiska värderingar påverkar objektiviteten. Den som är partipolitiskt vald riskerar att se sin roll i rätten som representant för sitt parti och dess ideologi. Reglerna om bland annat domarjäv har till syfte att förhindra denna risk men medan den lagfarna domaren under lång tid arbetat med tanken på att vara objektiv har nämndemännen ofta en partipolitisk bas som grund för sitt engagemang. Domstolens överläggningar riskerar då att bli ett forum för partipolitisk debatt istället för objektivt utreda saken.⁷⁴

En nämndeman är en meddomare som avlägger domared enligt samma regler som en lagfaren domare. Nämndemän är utsedda av sitt politiska parti men får inte färgas av dessa värderingar. Detta har just domareden och jävsreglerna till syfte att förhindra. Många mål kan upplevas som politiskt laddade. Det är ofrånkomligt att de politiska värderingar en nämndeman har medvetet, eller omedvetet kan påverka dennes dömande.⁷⁵ Enligt Jacobsson kan risken anses neutraliserad om de tjänstgörande nämndemännen kommer från olika partier och det råder en någorlunda balans mellan regering och

⁶⁶ Diesen, 1996, s. 42.

⁶⁷ Ibid.

⁶⁸ Ekelöf I, 2002, 103f.

⁶⁹ Diesen, 1996, s. 43.

⁷⁰ Ekelöf I, 2002, s. 125f.

⁷¹ Ibid.

⁷² Diesen, 1996, s. 44.

⁷³ Ibid.

⁷⁴ Ibid., s. 45f.

⁷⁵ Jacobsson, 1992, s. 244.

opposition. Med en stark dominans för något parti ökar däremot risken för politisering.⁷⁶

Argumentet som presenterades ovan i (3.2.1) att det är billigare med nämndemän än med lagfarna domare kompenseras i viss utsträckning med en minskad effektivitet för den tid som den lagfarne domaren måste lägga på att förklara rättsläget för nämndemännen. Dessutom saknar de svenska nämndemännen arbetsuppgifter om ett mål blir inställt eller fördröjt.⁷⁷

3.3 Val av nämndemän

Nämndemän utses genom val som vad gäller nämndemän i tingsrätterna förrättas av kommunfullmäktige och vad gäller hovrätt, förvaltningsrätt och kammarrätt som huvudregel förrättas av landstingsfullmäktige.⁷⁸ Vanligtvis går valet av nämndemän till så att de politiska partierna nominerar kandidater till en valberedning, som i sin tur föreslår en lista med kandidater till fullmäktige.⁷⁹ Antalet nämndemän behöver som huvudregel inte vara proportionellt till valutgången, men ska vara det om en viss andel av fullmäktige begär det.⁸⁰ Detta för att förhindra missbruk av ett parti i majoritetsställning.⁸¹

Vid val av nämndemän ska det eftersträvas att nämndemannakåren får en allsidig sammansättning med hänsyn till ålder, kön, etnisk bakgrund och yrke.⁸² Finns flera alternativa sätt att uppnå en allsidig sammansättning bör de med kortast tjänstgöringstid ges företräde.⁸³ Att bli vald till nämndeman ger en viss status i samhället och det har traditionellt funnits ett inslag av tack och belöning för utfört politiskt arbete till dem som nomineras av partierna.⁸⁴

Valbar som nämndeman är varje myndig svensk medborgare, som inte är underårig eller har förvaltare enligt 11 kap. 7 § FB. Vederbörande ska vara folkbokförd i den eller de kommuner respektive län som hör till domstolen. Dessutom är lagfaren domare, anställda vid domstol, åklagare, polisman, advokat eller annan som har till yrke att föra andras talan inför rätta förhindrade att väljas till nämndeman.⁸⁵ Samma begränsningar gäller för förvaltningsdomstol men begränsningen är något mer omfattande och inkluderar även anställd vid Skatteverket, Försäkringskassan, länsstyrelse eller under länsstyrelse lydande myndighet eller ledamot av skattenämnd.⁸⁶ Dessa är alla förhindrade att väljas som nämndemän.

⁷⁶ Jacobsson, 1992, s. 244.

⁷⁷ Diesen, 1996, s. 47.

⁷⁸ 4 kap. 7 § 1,2 st. RB, 19 § 1 st. AFDL.

⁷⁹ Diesen, 1996, s. 139.

⁸⁰ 4 kap. 7 § 3 st RB.

⁸¹ Prop. 1975/76:64, *Med förslag till lag om ändring i rättegångsbalken m.m.*, s. 41.

⁸² 4 kap. 7 § 3,4 st. RB.

⁸³ Ibid.

⁸⁴ Jacobsson, 1992, s. 239.

⁸⁵ 4 kap. 6 § 1st RB.

⁸⁶ 20 § 2 st LAFD.

Lagen ger riktmärket att endast den som med hänsyn till omdömesförmåga, självständighet, laglydnad och övriga omständigheter är lämplig för uppdraget bör väljas till nämndeman. Domstolen prövar självantagnen den valdes behörighet, och nämndemännen väljs för en period på fyra år.⁸⁷

3.4 Entledigande av nämndeman

En nämndeman väljs för fyra år, men domstolen har möjlighet att entlediga en nämndeman som visar giltigt hinder och domstolen ska entlediga den nämndeman som genom att begå brott eller på annat sätt visat sig uppenbart olämplig för uppdraget.⁸⁸ Domstolen får också stänga av en nämndeman från tjänstgöring om han eller hon antingen är föremål för ett ärende om entledigande, är föremål för förundersökning eller står under åtal för brott som vid fällande dom kan antas leda till entledigande, eller i övrigt uppvisar ett beteende eller tillstånd som bedöms skada allmänhetens förtroende för rättskipningen.⁸⁹

I samband med nämndemannareformen 2006 infördes ett lämplighetskrav för nämndemän.⁹⁰ Kravet innebär att endast den bör utses som med hänsyn till omdömesförmåga, självständighet, laglydnad och övriga omständigheter är lämplig för uppdraget. Inspirationen är hämtad från en liknande bestämmelse för jurymän⁹¹ och som skäl anförde regeringen möjligheten att underlätta för de politiska partierna att bredda sin rekrytering. Eftersom nämndemannen bland annat ska ta ställning till om den åtalade gjort sig skyldig till brott eller inte, är det naturligt att söka goda förebilder i fråga om allmän laglydnad. För allmänhetens förtroende ansågs det helt enkelt viktigt att nämndemännen har egenskaper som allmänt sett är förtroendeingivande.⁹²

När en nämndeman inte längre är valbar eller behörig förfaller som huvudregel uppdraget.⁹³ I teorin är alla som uppfyller de generella valbarhets- och behörighetsvillkoren för uppdraget som nämndeman skyldig att tjänstgöra. I praktiken utses dock inte någon mot sin vilja.⁹⁴ Domstolen har också möjlighet att entlediga en nämndeman som visar giltigt hinder eller som har fyllt sextio år och inte längre önskar kvarstå som nämndeman.⁹⁵ Domstolen ska vidare entlediga en nämndeman som genom

⁸⁷ 4 kap. 8 § 1 st RB, 4 kap. 6 § 3,5 st RB.

⁸⁸ 4 kap. 8 § 1, 2 st RB.

⁸⁹ 4 kap. 8 a § RB.

⁹⁰ 4 kap. 6 § 3 st RB.

⁹¹ Se 12 kap. 5 § TF.

⁹² Prop. 2004/05:180, s. 33.

⁹³ 4 kap. 8 § 3 st RB.

⁹⁴ Prop. 2004/05:180, s. 34.

⁹⁵ 4 kap. 8 § 1 st RB.

att begå brott eller på annat sätt har visat sig uppenbart olämplig för uppdraget.⁹⁶

Grunderna för entledigande är utformade med utgångspunkt från vad som gäller för ordinarie domare. För begångna brott bör brottets allvar och omfattning beaktas samt hur lång tid som förflutit sedan brottet begicks. Den nämndeman som dömts för brott till annan påföljd än böter bör normalt anses olämplig för uppdraget. En prövning av frågan om entledigande bör enligt regeringen ske först efter det att det finns en lagakraftvunnen dom.⁹⁷

3.5 Nämndemannakårens sammansättning

I oktober 2007 var antalet nämndemän i Sverige 8 632. Det stora flertalet (5 257) tjänstgjorde i tingsrätt. I migrationsdomstolarna uppgick antalet nämndemän till 998.⁹⁸ I migrationsdomstolen i Malmö tjänstgjorde 311 nämndemän i september 2010.⁹⁹

Som tidigare nämnts ska vid val av nämndemän en allsidig sammansättning med hänsyn till ålder, kön, etnisk bakgrund och yrke eftersträvas. Om det finns flera alternativa sätt att uppnå en allsidig sammansättning, bör de personer väljas som inte tidigare tjänstgjort eller som tjänstgjort kortast tid.¹⁰⁰

Domstolsverket fick i uppdrag av regeringen att utvärdera nämndemannakårens sammansättning och kom fram till att könsfördelningen inom kåren var jämn, att andelen nämndemän med utländsk bakgrund nästan överensstämmer med motsvarande andel av befolkningen men att åldersfördelningen fortfarande är ojämn med en överrepresentation av äldre nämndemän.¹⁰¹ Vad gäller rekryteringen av nämndemän framhöll regeringen att partiernas rekryteringsarbete borde breddas.¹⁰² Eftersom rekryteringen av nämndemän sker via de politiska partierna menade utredningen att en fri kvot borde införas dit allmänheten skulle kunna föreslå kandidater. På detta sett skulle man nå medborgare som utan att kunna tänka sig medlemskap i ett politiskt parti eller att öppet redovisa sin politiska uppfattning kan tänka sig uppdraget som nämndeman.¹⁰³ Utredningen betonade att uppdraget inte bara får komma ifråga för medborgare som på något sätt utmärkt sig och ska inte heller ses

⁹⁶ 4 kap. 8 § 2 st RB.

⁹⁷ Prop. 2004/05:180, s. 40f.

⁹⁸ Domstolsverkets rapport 2007:2, *Nämndemannakårens sammansättning*, s. 5. Till statistiken bör tilläggas att vissa nämndemän tjänstgjorde i flera domstolar samtidigt.

⁹⁹ Lista över nämndemän vid migrationsdomstolen i Malmö, 2010-11-16.

¹⁰⁰ 4 kap. 7 § 4 st RB.

¹⁰¹ Domstolsverket, 2007:2, s. 14.

¹⁰² Prop. 2005/06:180, s. 23.

¹⁰³ SOU 2002:61, s. 71.

som en reträttspost för personer som tidigare innehaft politiska uppdrag.¹⁰⁴ Regeringen delade inte uppfattningen om att en fri kvot borde införas, men betonade vikten av att de politiska partierna i framtiden borde vidta kraftfulla åtgärder för att bredda rekryteringen.¹⁰⁵

Utredningen menade vidare att det finns ett intresse för domstolarna att ha kännedom om partitillhörigheten vid sammansättningen inför mål med politiska övertoner. Utredningen hänvisade till fallet Holm¹⁰⁶ och såg inga hinder mot att domstolarna delade in nämndemännen i grupper med anledning av deras partitillhörighet.¹⁰⁷ Regeringen delade inte uppfattningen utan framhävde istället betydelsen av att understryka att nämndemannauppdraget inte är ett partipolitiskt uppdrag, vilket också går i linje med önskan om den breddade rekryteringen. Eftersom det inte finns några krav på att domstolen ska ta hänsyn till partitillhörighet vid sammansättning av nämnden ansåg regeringen att det saknas skäl för valförsamlingen att lämna uppgifter till domstolen om nämndemännens partipolitiska hemvist.¹⁰⁸ Trots regeringens intentioner om att föra bort partibeteckningen från nämndemännen har detta inte skett fullt ut. Ett exempel på när så inte sker är att migrationsdomstolen i Malmö alltjämt tillhandahåller en lista med respektive nämndemans partibeteckning.¹⁰⁹

¹⁰⁴ SOU 2002:61, s. 52.

¹⁰⁵ Prop. 2005/06:180, s. 23.

¹⁰⁶ Holm mot Sverige, se avsnitt (7.4).

¹⁰⁷ SOU 2002:61, 101f.

¹⁰⁸ Prop. 2005/06:180, s. 25f.

¹⁰⁹ Lista över nämndemän vid migrationsdomstolen i Malmö, 2010-11-16.

4 Den svenska asylprocessen

4.1 Bakgrund

Asylrätten har en tydlig internationell prägel där ett antal FN-konventioner, Europakonventionen och inte minst medlemskapet i EU spelar stor roll. Asylrättens ursprung finns i Genèvekonventionen¹¹⁰, som stadgar vilka rättigheter som en konventionsstat är skyldig att garantera flyktingar som vistas på deras territorium. I Genèvekonventionen finns också en central definition av begreppet flykting.¹¹¹

EU har påbörjat ett arbete mot en gemensam flyktingpolitik där det i nuläget bland annat finns bestämmelser om miniminormer för asylförfarandet, miniminormer för mottagandevillkoren och principen om att det första land där asylsökanden lämnar in sin ansökan ska pröva ärendet.¹¹²

I Sverige genomfördes år 2006 en större reform som innebar att överprövningen av Migrationsverkets beslut flyttades från myndighetsbeslut till en domstolsprocess. Om denna berättas mer ingående under följande avsnitt.

4.2 Den tidigare asylprocessen

Fram till den 31 mars 2006 skedde överprövningen av migrationsärenden genom att Migrationsverkets¹¹³ beslut överklagades till Utlänningsnämnden. Utlänningsnämnden var en förvaltningsmyndighet med domstolsliknande uppgifter. Innan nämnden inrättades prövade regeringen samtliga överklaganden från Migrationsverket men efter inrättandet blev Utlänningsnämndens beslut i stort sett slutliga och regeringen prövade endast ärenden under vissa omständigheter efter att de lämnats över från Utlänningsnämnden eller Migrationsverket.¹¹⁴

Den tidigare ordningen var utsatt för en omfattande kritik. Bland annat framfördes det fram att handläggningen allt för sällan var muntlig, att

¹¹⁰ Formellt benämnd 1951 års konvention om flyktingars rättsliga ställning. Tillämpningsområdet utvidgades genom 1967 års tilläggsprotokoll. (New York-protokollet).

¹¹¹ Begreppet återkommer i flera internationella rättsakter och stadgas i Genèvekonventionens art 1A.

¹¹² Rådets direktiv 2005/85/EG om miniminormer för medlemsstaternas förfaranden för beviljande eller återkallande av flyktingstatus, Rådets direktiv 2003/9/EG om miniminormer för mottagandevillkor av asylsökande i medlemsstaterna, Rådets förordning EG 343/2003 om kriterier för att avgöra vilken medlemsstat som har ansvaret att pröva en asylansökan som en medborgare i tredje land har gett in i någon medlemsstat.

¹¹³ Myndigheten fick sitt nya namn Migrationsverket år 2000 och hette tidigare Statens Invandrarverk.

¹¹⁴ Prop. 2004/05:170, s. 85.

processen inte var en tvåpartsprocess, att handläggningstiderna var för långa och att insynen var bristfällig för såväl parter som allmänhet.¹¹⁵ Mot denna bakgrund tillsattes år 1997 en parlamentarisk kommitté med uppdrag att utreda möjligheterna till en ny instans- och processordning.¹¹⁶ Kommitténs arbete utgjorde grunden för vad som slutligen kom att leda fram till Regeringens proposition 2004/05:170 ”Ny instans- och processordning i utlännings- och medborgarskapsärenden” som gav den instansordning med migrationsdomstolar som gäller idag.

Utlänningsnämnden inrättades 1992 med syfte att avlasta regeringen som överinstans. Nämnden fungerade i huvudregel som sista instans och dess beslut var vägledande på området. Nämnden leddes av en generaldirektör och hade vid slutet av sin verksamhet ca 200 anställda varav 20 ordförande och cirka 100 föredragande. Ordförande var ordinarie domare och föredragandena jurister. I nämnden ingick också 36 ledamöter som inte var anställda utan endast deltog i avgörandet av vissa ärenden. Ledamöterna gick under benämningen icke lagfarna ledamöter. Dessa lekmän var utsedda av regeringen på förslag från riksdagspartierna. Generellt hade lekmännen lång erfarenhet av politiskt arbete.¹¹⁷

Inför inrättandet av Utlänningsnämnden uttalades i propositionen att det var väsentligt att förtroendevalda lekmän fick starkt inflytande när det gäller nämndens beslutsfattande. Dels för att själva avgörandena skulle bli välgrundade och riktiga och dels för att säkerställa nämndens demokratiska förankring och tillgodose allmänhetens intresse av insyn i ärendena.¹¹⁸

När Utlänningsnämnden fick ett överklagande från Migrationsverket beredde först en föredragande ärendet och därefter fattades beslut. En ordförande kunde ensam fatta beslut i ärendet om det var av enkel beskaffenhet. I annat fall fattades beslutet av en ordförande tillsammans med två ledamöter. Vid praxisbildande beslut skedde avgörande i så kallad stor nämnd, som bestod av två ordförande, varav en var generaldirektören och den andre var referent som fått ärendet föredragit för sig, samt fyra ledamöter.¹¹⁹ Vid skiljaktiga meningar vid en överläggning tillämpades föreskrifterna i 29 kap. RB om omröstning i brottmål. Ordföranden eller ordförandena skulle dock säga sin mening först.¹²⁰

Under vissa omständigheter kunde Utlänningsnämnden eller Migrationsverket överlämna ärenden till regeringen för avgörande. Sådana omständigheter förelåg om ärendet hade ett nära samband med ett ärende som låg för prövning hos regeringen eller om säkerhetsskäl, utrikespolitiska

¹¹⁵ Se t ex prop. 2004/05:170 s. 105f, Diesen, *Prövning av flyktingärenden*, 1998, s. 19f.

¹¹⁶ Kommittén antog namnet NIPU, Kommittén om ny instans- och processordning i utlänningsärenden. Slutbetänkandet presenterades i SOU 1999:16 *Ökad rättssäkerhet i asylärenden*.

¹¹⁷ SOU 2004:74, *Utlänningslagstiftningen i ett domstolsperspektiv*, s. 317f.

¹¹⁸ Prop. 1991/92:30, *Om en särskild nämnd för utlänningsärenden*, s. 33.

¹¹⁹ 7 kap. 3 § 2 st. (G)UtlL(1989), 5,7 §§ Förordning (1991:1817) med instruktion för Utlänningsnämnden.

¹²⁰ 6 § Förordning (1991:1817) med instruktion för Utlänningsnämnden.

skäl, behov av prejudikat eller andra synnerliga skäl talade för en sådan överlämning.¹²¹

4.3 Den nuvarande asylprocessen

Dagens ordning innebär att Migrationsverket alltjämt är den myndighet som prövar ansökningarna i asylärenden medan eventuella överklaganden numera sker till allmän förvaltningsdomstol. De förvaltningsrätter som vid inrättandet bedömdes som lämpliga för uppgiften var de tre största, förvaltningsrätten i Stockholms län, förvaltningsrätten i Skåne län och förvaltningsrätten i Göteborg (tidigare länsrätter). Dessa förvaltningsrätter utgör idag de tre migrationsdomstolarna. Som sista och prejudicerande instans finns Migrationsöverdomstolen, knuten till kammarrätten i Stockholm.¹²²

Syftet med den nya instansordningen var att komma till rätta med den kritik som beskrivits ovan (4.1). En domstolsprövning med tvåpartsförfarande skulle bidra till ökad öppenhet och rättssäkerhet. Handläggningstiderna skulle kortas och tyngdpunkten av prövningen skulle ske i första instans.¹²³ En offentlig utredning (utvärderingsutredningen) presenterades 2009 och utredningen konstaterade att införandet av tvåpartsprocessen i huvudsak slagit väl ut.¹²⁴

4.4 Asylprocessens särdrag

Asylprocessen är inte helt och hållet en process som alla andra. I samband med den nya reformen lyfte Gregor Noll fram några intressanta särdrag från asylprocessen.¹²⁵ Noll välkomnar den nya domstolsprocessen som sådan men betonar samtidigt att förväntningarna på reformen är orealistiskt höga. I asylrätten lämnas stort utrymme till reglernas tolkning och till värderingen av framtida risker. När det gäller bedömning av centrala bevis- och trovärdighetsfrågor menar Noll att en domare inte behöver vara bättre än en tjänsteman. Asylrättens kärna ligger i trovärdighetsfrågor och samtalet med den sökande. Noll vill därför rikta uppmärksamheten mot beslutsfattaren och dennes subjektiva bedömningar. Noll menar att vad som gör det svårare att hantera dessa skönmässiga bedömningar inom asylrätten än till exempel inom straffrätten, förvaltningsrätten och civilrätten är att asylrätten inte reglerar relationer inom en statlig gemenskap. Tvärtom handlar asylrätten om tillträde till just denna gemenskap. Noll gör en analogi till den funktion bikten i kyrkan en gång hade, nämligen att reglera medlemskap i en skyddande organisation. Idag är den skyddande organisationen nationalstaten och inte kyrkan. Likväl finns likheten att i både bikten och i

¹²¹ 7 kap. 11 § (G)UtlL(1989).

¹²² Prop. 2004/05:170, s. 109f.

¹²³ Ibid., s. 105f.

¹²⁴ SOU 2009:56, s. 154.

¹²⁵ Noll, *Nåd inför statens ögon*, essä publicerad i DN, 2005-04-20.

asylförfarandet återfinns en berättelse vars sanning ifrågasätts. Noll menar också att det finns likheter i att den ideale asylsökanden ska bete sig som en botgörare framför bikt. Asylförfarande kräver att sökanden är beredd att avslöja information som kan leda till att ansökan inte prövas utan överlämnas till ett land med striktare praxis. Det straffar sig att hålla inne med information, leverera den bit för bit eller på ett motsägende sätt. Dessutom ska asylsökande lämna information om resvägen och eventuella smugglingstjänster. Trovärdighetsfrågan menar Noll handlar om att bevisa sin lojalitet med asylstaten och att lämna lojaliteten med andra asylsökande.

Det Noll belyser är asylprocessens särställning inom rättsväsendet. Denna säregenhet bekräftas också i Europadomstolens praxis från artikel 6.1 där domstolen konstaterar att artikeln inte är tillämplig på asylfrågor, eftersom det inte anses utgöra en fråga om någons civila rättigheter eller skyldigheter eller anklagelse om brott.¹²⁶ (till detta återkommer jag under 5.3.3)

4.5 Nämndemän i Migrationsdomstolen

Vid inrättande av migrationsdomstolen bedömde regeringen att sammansättningen skulle vara densamma som vid allmänna förvaltningsdomstolar. Detta innebär att i rätten i migrationsdomstolen ska ingå såväl lagfarna ledmöter som nämndemän.¹²⁷

I förarbetena till den nya ordningen resoneras kring vilka nämndemän som skulle komma att ingå i den nya migrationsdomstolen. NIPU föreslog att nämndemännen skulle utses på samma sätt som nämndemän i förvaltningsrätter och kammarrätter (angående val av nämndemän se avsnitt 5.2) men eftersom domkretsen för domstolarna skulle bli en annan, utse nämndemännen i särskilda val.¹²⁸

Regeringen valde dock lösningen att de nämndemän som ska medverka i migrationsdomstolens mål ska tas från förvaltningsrättens samlade grupp av nämndemän istället. Som skäl anfördes att denna lösning är hanteringsmässigt enkel och att en sådan ordning medför att den grupp av nämndemän som får insyn i processen blir större, vilket ger en ökad insyn.¹²⁹

En förvaltningsrätt är enligt huvudregeln domför med en lagfaren domare och tre nämndemän, men kan också utökas med en extra lagfaren domare om det finns särskilda skäl med hänsyn till målet omfattning eller svårighetsgrad. Detsamma gäller för antalet nämndemän.¹³⁰ En del mål kan dock avgöras av en lagfaren domare ensam om det gäller ett mål av enkel beskaffenhet eller ett antal andra mål som är uppräknade i 18 § LAFD.

¹²⁶ Seidlitz, 2007, s. 278.

¹²⁷ Prop. 2004/05:170, s. 119.

¹²⁸ SOU 1999:16, s. 279.

¹²⁹ Prop. 2004/05:170, s. 124.

¹³⁰ 17 § 1,2 st. LAFD.

NIPU menade i sitt slutbetänkande att nämndemän borde ingå även i Migrationsöverdomstolen men denna uppfattning delade inte regeringen. Eftersom Migrationsöverdomstolen är tänkt att endast fungera som prejudikatinstans gjorde regeringen en jämförelse med Högsta förvaltningsrätten¹³¹ och Högsta domstolen som utgör prejudikatinstanser i de flesta mål och ärenden. Regeringen ansåg att det i likhet med övriga prejudicerande instanser inte ska användas nämndemän i sista instans.¹³²

För de förvaltningsrätter i Stockholm, Malmö och Göteborg som också är migrationsdomstolar fastställer respektive förvaltningsrätt själv hur många nämndemän som ska finnas för tjänstgöring. För övriga förvaltningsrätter fastställs antalet av kammarrätten.¹³³

I sammanhanget är det värt att notera hur lite utrymme som ägnas åt nämndemännens vara eller icke vara i den nya processen. Regeringen konstaterar kort att sammansättningen i lagen om allmänna förvaltningsdomstolar bör gälla i den nya asylprocessen och att det därmed ska ingå både lagfarna ledamöter och nämndemän.¹³⁴ Vikten läggs istället vid hur migrationsdomstolens nämndemän ska utses.

NIPU var inte mycket utförligare i sin analys utan konstaterade kort att i länsrätter och kammarrätter, liksom i tingsrätter och hovrätter tillgodoses behovet av insyn och lekmannainflytande genom deltagande av nämndemän.¹³⁵ Därefter ägnades också den stora kraften åt hur nämndemännen på enklast sätt bör utses med hänsyn till de nya domkretsar som uppstod.

En något mer utförlig diskussion fördes inför inrättandet av den tidigare Utlänningsnämnden. I denna nämnd deltog icke lagfarna ledamöter utsedda av regeringen efter nominering av de politiska partierna. I förarbetena betonades här behovet av lekmän med starkt inflytande i processen för en demokratisk förankring och för att tillgodose allmänhetens inflytande. Här förekom också förslag om att lekmännen skulle delas in i grupper med olika ansvarsområden. En sådan indelning skulle ge lekmännen särskild erfarenhet av ärenden från vissa delar av världen. Ett uttryckligt intresse för mänskliga rättigheter eftersöktes också.¹³⁶ Någon sådan indelning av lekmännen skedde emellertid inte.¹³⁷

¹³¹ 2011 fick Regeringsrätten fick sitt nya namn, Högsta förvaltningsrätten.

¹³² SOU 1999:16 *Ökad rättssäkerhet i asylärenden*, s. 279, prop. 2004/05:170, s. 120.

¹³³ 3 § Förordning 1983:382) om antalet nämndemän i de allmänna domstolarna och de allmänna förvaltningsdomstolarna.

¹³⁴ Prop. 2004/05:170, s. 119.

¹³⁵ SOU 1999:16, s. 277.

¹³⁶ Prop. 1991/92:30, *Om en särskild nämnd för utlänningsärenden*, s. 33.

¹³⁷ SOU 1999:16, s. 278.

4.5.1 Utvärderingsutredningen

Regeringen beslutade i augusti 2007 att tillkalla en särskild utredare med uppdrag att utvärdera den nya instans- och processordningen i utlännings- och medborgarskapsärenden. Utredningen antog namnet utvärderingsutredningen och presenterade i juni 2009 sitt slutbetänkande *Den nya migrationsprocessen* (SOU 2009:56).¹³⁸

Migrationsdomstolarna förde vissa diskussioner angående rättens sammansättning och i vilka fall en domare bör kunna avgöra målen ensam. I mål som aktualiserar skyddsskäl deltar som regel nämndemän i målets avgörande vid samtliga domstolar. Några domare menade att även sådana mål borde kunna avgöras med en ensam domare, om de skäl som sökanden ändå anför inte är tillräckliga för bifall till ansökan. Även ärenden som endast rör rättsfrågor menar en del domare borde kunna avgöras utan nämndemän. Så kan också vara fallet när en fråga upprepade gånger avgjorts med nämnd och där domstolen kan sägas ha en fast praxis att falla tillbaka på. Alla domare synes överens om att nämndemän bör delta om ett mål berör barn eller när bevisfrågor ska avgöras. Gemensamt för domstolarna är också att mål som avgörs efter muntlig förhandling också som regel avgörs med nämndemän.¹³⁹

Den generella uppfattningen är att nämndemannainstitutet i stort sett fungerar väl i migrationsmålen och domarna uppskattar att kunna diskutera framför allt skälighetsfrågor med nämndemännen. Nämndemännens inflytande över utgången i målen synes större än i andra mål vid förvaltningsrätterna och juristdomaren blir oftare överröstad. Skiljaktiga meningar från nämndemännen förekommer enligt uppgift också oftare.¹⁴⁰

Domarna menar att somliga nämndemän i större utsträckning än i andra mål anser sig ha till uppgift att hjälpa den enskilda parten, men motsatt förhållande kan också förekomma. Problemet ansågs tydligare i reformens inledningsskede men att de nyrekryterade nämndemännen efterhand funnit sin roll som opartiska domare. Likartade mål kan fortfarande komma att bedömas olika beroende på vilka nämndemän som deltar i avgörandet. Domarna framhåller detta som extra problematiskt eftersom Migrationsöverdomstolen endast tar upp ärenden av prejudikatintresse.¹⁴¹

Liksom domarna har de offentliga biträdena konstaterat att nämndemännen oftare är skiljaktiga i migrationsmål än i andra mål i förvaltningsrätten. Biträdena ser det dock inte som ett stort problem eftersom nämndemännen i regel röstar till den sökandes fördel samtidigt som biträdena ur rättssäkerhetssynpunkt beklagar att lika fall kan behandlas olika.¹⁴²

¹³⁸ SOU 2009:56, *Den nya migrationsprocessen*, s. 3f.

¹³⁹ *Ibid.*, s. 236.

¹⁴⁰ *Ibid.*, s. 237.

¹⁴¹ *Ibid.*

¹⁴² *Ibid.*

Utredningen konstaterade slutligen att det finns en viss skillnad mellan de olika migrationsdomstolarna i andelen mål som avgörs med nämndemän. Denna skillnad menade utredningen kan förklaras med att mål av olika skäl kan anses vara av enkel beskaffenhet. Domstolarnas inre organisation och graden av specialisering är en ytterligare förklaring. Domstolarnas bedömningar om när nämndemän bör medverka anses dock stämma väl överens med praxis på området. Utredningen konstaterade vidare att nämndemän medverkar i mycket stor utsträckning i mål där skyddsskäl åberopas, om inte endast rättsfrågor är avgörande för utgången.¹⁴³

¹⁴³ SOU 2009:56, s. 239ff.

5 Konflikten mellan domarens åsikter och kravet på objektivitet

En nämndeman är liksom en lagfaren domare ålagd att förhålla sig objektiv. Detta kan härledas redan ur det krav på opartiskhet och objektivitet som finns stadgat i 1 kap. 9 § RF. En på förhand uttryckt åsikt kan innebära att en domares objektivitet kan komma att ifrågasättas. De regler som finns till som skydd mot partiskhet är dels RB:s regler om domarjäv, dels Europakonventionens krav på en rättvis rättegång.

Huruvida en domare är jävig eller inte ska i första hand prövas enligt reglerna i 4 kap. 13 § RB, men paragrafen måste tolkas i ljuset av artikel 6 Europakonventionen.¹⁴⁴ Dessutom finns en ny bestämmelse i RF som innebär att Europakonventionens praxis får intresse även för den svenska asylprocessen.

5.1 Jävsbestämmelser i rättegångsbalken

I 4 kap. 13 § RB finns tio punkter som stadgar när en domare är jävig att handlägga mål. Exempelvis får en domare inte döma ett mål där han eller hon själv är part, är släkt med parten, har del i saken eller kan väntas få synnerlig nytta eller skada på grund av utgången i målet.¹⁴⁵ Den jävsgrund som kan komma i fråga vid uttryckta politiska åsikter är den tionde¹⁴⁶ punkten, den så kallade generalklausulen. Denna stadgar att en domare är jävig om särskild omständighet föreligger som är ägnad att rubba förtroende till hans opartiskhet i målet.

Det har länge ansetts att en omständighet som kan åberopas enligt punkt 10 alltid ska hänföra sig till förhållandena i det mål det är fråga om. Förhållanden som angår domarens ämbetsutövning rent generellt skulle därmed inte falla under punkt 10.¹⁴⁷ Detta har dock kritiserats av Wiweka Warnling-Nerep som menar att uttalandet inte längre har bäring med anledning av Europadomstolens praxis.¹⁴⁸ Warnling-Nerep menar dock att vissa gränser måste uppställas för att inte jävsbegreppet helt ska förlora sin substans.

¹⁴⁴ Jfr. 2 kap. 23 § RF.

¹⁴⁵ 4 kap. 13 § 1-3 p. RB.

¹⁴⁶ Punkten 10 utgjorde före år 1993 punkten 9.

¹⁴⁷ Söderlund, *Rättegångsbalken med kommentar*, 1970, s. 85.

¹⁴⁸ Warnling-Nerep, *RB:s regler om domarjäv i ljuset av Europakonventionen: Några kommentarer kring RÅ 2009 ref. 8, JT 2009/2010*, s. 244.

Eftersom det rör sig om en generalklausul går det inte att utläsa den exakta innebörden av paragrafen utan denna överlämnas åt avgörande i praxis. Av punkten framgår dock att det är frågan om legitimitetsverkan som eftersträvas. Det avgörande är hur skenet av det aktuella förhållandet värderas.¹⁴⁹

5.2 En rättvis rättegång enligt regeringsformen

Sedan 2011 finns en ny bestämmelse i 2 kap. 11 § 2st 1 men. RF som stadgar att en rättegång ska genomföras rättvist och inom skälig tid. Bestämmelsen har sin utgångspunkt i Europakonventionens artikel 6 om vissa allmänna krav vad gäller rätten till en rättvis rättegång, se vidare nedan (5.3.3). Europakonventionen gäller sedan 1995 som svensk lag och dessutom får enligt 2 kap. 23 § RF inte lag eller annan föreskrift meddelas i strid med konventionen.

Vad som motiverar den svenska bestämmelsen är att Europakonventionens artikel 6 har ett mer begränsat tillämpningsområde. Den bestämmelsen gäller endast när det rör den enskildes civila rättigheter eller skyldigheter eller anklagelser för brott. Enligt praxis är inte artikeln tillämplig i ärenden om avvisning eller utvisning eftersom europadomstolen inte ansett att detta gäller frågor om en persons civila rättigheter eller skyldigheter.¹⁵⁰

Regeringen menade därför att den nya grundlagsbestämmelsen ska omfatta alla rättegångar i domstol, utan begränsningen som finns i artikel 6 i Europakonventionen. På så sätt blir grundlagsbestämmelsen tillämplig på fler typer av mål och migrationsmål nämns som ett av områdena som bör anses falla inom ramen för tillämpningsområdet.¹⁵¹

Sambandet med artikel 6.1 i Europakonventionen är tydligt. Genom att placera bestämmelsen i anslutning till 2 kap. 11 § RF som ställer krav på att domstolsförhandlingar ska vara offentliga samlas de bestämmelser i regeringsformen som har ett omedelbart samband med artikel 6.1.

I vilken utsträckning stämmer då den nya bestämmelsen i regeringsformen och artikel 6.1 överens? Regeringen menade att innehållet i artikel 6.1 i Europakonventionen och den uttolkning som den bestämmelsen fått bör vara vägledande för den nya grundlagsbestämmelsen. Däremot ville inte regeringen knyta bestämmelsen helt till Europakonventionens lydelse, eftersom det är svårt att förutse framtida tolkningar av Europadomstolen och eftersom avgörandena inte alltid är lätta att tolka. Det händer också att Europadomstolen ändrar sin tidigare praxis vilket skulle kunna innebära att grundlagsbestämmelsen får en annan innebörd än vad som kunnat förutses och varit avsett vid dess tillkomst. Därför förordade regeringen en självständig lydelse av den nya bestämmelsen där praxis från

¹⁴⁹ Tiby, *Domarjävn*, 1993, s. 181.

¹⁵⁰ Seidlitz, 2007, s. 278.

¹⁵¹ Prop. 2009/10:80, s. 162.

Europadomstolen som tillkommer efter att den nya grundlagsbestämmelsen har antagits och som inte kunnat förutses av lagstiftaren i samband med grundlagsändringen inte bör tolkas in i bestämmelsen.¹⁵² Vad denna nya bestämmelse medför i praktiken är alltså en möjlighet att i migrationsdomstolarna återopå Europadomstolens praxis från artikel 6.1.

5.3 Europakonventionens påverkan

5.3.1 Bakgrund

I efterdyningarna av andra världskriget bildades Europarådet. Syftet var att skapa ett forum för samarbete mellan europeiska stater med demokrati och rättsstat som grundpelare. År 1950 undertecknades europeiska konventionen om skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna, även kallad Europakonventionen.¹⁵³

Syftet med konventionen var att uppnå en fastare enhet mellan Europarådets medlemmar och bevara och utveckla de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna.¹⁵⁴ För svensk del ratificerades konventionen redan 1952, men konventionen inkorporerades först i svensk rätt 1995 och blev därigenom direkt tillämplig som svensk lag.¹⁵⁵ En allmän tolkningsprincip är att Sveriges författningar ska vara förenliga med våra internationella åtaganden och därför ska de tolkas i fördragsvärdig anda, så kallad fördragskonform tolkning.¹⁵⁶ Vid en eventuell motstridighet mellan Europakonventionens bestämmelser och föreskrift i annan lag, kan enligt gällande bestämmelser i många fall resultatet bli att konventionsbestämmelserna får genomslag i rättstillämpningen.¹⁵⁷

Europakonventionen påverkar normalt inte konventionsstaternas rätt att avvisa eller utvisa utlänningar, men några bestämmelser måste ändå beaktas i förfarandet.¹⁵⁸

Artikel 3 stadgar att ingen får utsättas för tortyr eller omänsklig eller förnedrande behandling eller bestraffning. Detta innefattar även ett skydd mot återsändande till ett land där en person riskerar sådan behandling.¹⁵⁹

Artikel 8 innebär att ett avvisnings- eller utvisningsbeslut kan utgöra ett brott mot konventionen om avisningen innebär en kränkning av skyddet för privat- och familjelivet i artikel 8.

¹⁵² Prop. 2009/10:80, s.159f.

¹⁵³ Danelius, *Mänskliga rättigheter i Europeisk praxis*, 2007.

¹⁵⁴ EKMR, preamble s. IX.

¹⁵⁵ lag (1994:1219) om den europeiska konventionen angående skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna.

¹⁵⁶ Prop. 1993/94:117, s. 37.

¹⁵⁷ Ibid.

¹⁵⁸ Wahren, 2007, s. 23.

¹⁵⁹ Lindholm-Billing, 2007, s. 143f.

För själva processen finns bestämmelser stadgat i artikel 13 (se nedan 5.3.2) om rätten till ett effektivt rättsmedel. Artikel 6 som stadgar rätten till en rättvis rättegång är inte tillämplig på frågor som gäller viseringar, uppehållstillstånd och andra utlänningsrättsliga frågor, eftersom dessa inte är fråga om enskildas civila rättigheter och skyldigheter.¹⁶⁰ Genom den nya bestämmelsen i RF får praxisen ändå betydelse för den svenska asylprocessen.

5.3.2 Rätt till ett effektivt rättsmedel (art 13)

Artikel 13 stadgar att var och en, skall ha tillgång till ett effektivt rättsmedel inför en nationell myndighet och detta även om kränkningen förövats av någon under utövning av offentlig ställning. Artikeln innebär emellertid inte ett faktiskt krav på att en rättighet enligt konventionen kränkts utan det räcker enligt Europadomstolen att vederbörande på rimliga grunder kan påstå sig ha utsatts för ett konventionsbrott.¹⁶¹

Ett effektivt rättsmedel innebär en tillfredställande prövning av ett klagomål, oavsett om det leder till framgång eller ej. Kravet innebär inte att prövningen måste ske av domstol utan även administrativa rättsmedel kan under vissa omständigheter vara tillräckliga för att uppfylla konventionens krav. För att rättsmedlet ska anses som effektivt förutsätts bland annat att sökanden har rent praktiska möjligheter att genomföra sin klagan, leder till beslut inom rimlig tid och att beslutet de facto blir verkställt.¹⁶²

För en asylsökande kan en kränkning av artikel 3 eller artikel 8 komma ifråga och innebär då enligt artikel 13 att den berörda asylsökande ska ha rätt att få beslutet omprövat.¹⁶³

5.3.3 Rätt till en rättvis rättegång (art 6)

Artikel 6 i Europakonventionen handlar om att garantera rätten till domstolsprövning och grundläggande garantier för en rättssäker process. Enligt artikel 6.1 ska var och en, vid prövningen av hans civila rättigheter och skyldigheter eller av en anklagelse mot honom för brott, vara berättigad till en rättvis och offentlig förhandling inom skälig tid och inför en oavhängig och opartisk domstol, som upprättats enligt lag.

Som tidigare påpekats är dock inte artikeln tillämplig i ärenden om avvisning eller utvisning eftersom domstolen inte ansett att detta gäller frågor om en persons civila rättigheter eller skyldigheter.

En av rättssäkerhetsgarantierna som framgår av artikel 6.1 är alltså rätten att få sin sak prövad av en oavhängig och opartisk domstol. Domstolarna måste

¹⁶⁰ Wahren, 2007, s.23.

¹⁶¹ Danelius, 2002, s. 352f.

¹⁶² Ibid.

¹⁶³ Wahren, 2007, s. 23.

uppfylla högt ställda krav på oberoende och opartiskhet. Är kraven inte uppfyllda kan felet eventuellt rättas till genom omprövning i en oberoende och opartisk högre domstol. Dock måste prövningen vara tillräckligt omfattande och till exempel inte i fall där överinstansen är bunden av underinstansens fastställande av de faktiska förhållandena.¹⁶⁴

Kravet på oavhängighet syftar till att utesluta risken för obehörig påverkan medan kravet på opartiskhet anses syfta till att det inom domstolen inte får finnas någon vilja eller benägenhet att gynna en part framför en annan. Eftersom begreppen ofta sammanfaller och inte alltid går att särskilja är det ofta lämpligt att betrakta begreppet ”opartisk och oavhängig” som en helhet.¹⁶⁵

Vad gäller termen domstol ska tolkningen inte endast gälla domstol av traditionellt slag. Domstolsliknande typer av instanser såsom den franska revisionsrätten, en medicinsk besvärsväst bestående av läkare och jurister, en nämnd för disciplinärenden mot advokater, och den svenska Brottskadenämnden är exempel som Europadomstolen godtagit som domstolar.¹⁶⁶ I NJA 2002 s. 288 konstaterade dessutom HD att Presstödsnämnden kan anses vara en domstol enligt artikel 6.1:s mening, liksom RegR i RÅ 2002 ref. 104 ansett att i fråga om Resegarantisnämnden så också kan vara fallet. Danelius menar att detta medfört en viss devalvering av domstolsbegreppet och det rättsskydd som artikeln är tänkt att garantera eftersom nämnder av ovan nämnda slag till sin huvuddel består av politiker eller andra ledamöter utan erfarenhet av dömande verksamhet.¹⁶⁷

I Europadomstolens dom *Campbell och Fell mot Förenade Konungariket*¹⁶⁸ konstaterades att för att avgöra om en domstol är oberoende i förhållande till regering och myndigheter och till parterna i målet ska hänsyn tas till hur domarna utses, hur lång deras ämbetsstid är, vilka garantier det finns mot påverkan utifrån och om det finns omständigheter som ger anledning till tvivel om deras oberoende. Exempel på när oberoendet kan ifrågasättas är om en domare befattat sig med saken i en annan egenskap eller fattat processuella beslut eller tagit ställning till vissa av de sakfrågor som på nytt ska bedömas i den slutliga domen i målet. För att en domstol ska anses oavhängig är det också viktigt att domaren eller domarna tillsatts på ett korrekt sätt.¹⁶⁹

¹⁶⁴ Danelius, 2007, s. 180f.

¹⁶⁵ Ibid., s. 181f.

¹⁶⁶ Ibid., s. 181.

¹⁶⁷ Ibid.

¹⁶⁸ Campbell och Fell mot Förenade Konungariket, dom 1984-06-28.

¹⁶⁹ Danelius, 2007, s. 182.

5.4 Praxis

5.4.1 Fastställande av opartiskhet

Hur kan man då fastställa att en domstol kan betraktas som opartisk och oavhängig? Europadomstolen har i fallet *Piersack mot Beligen*¹⁷⁰ konstruerat ett test för denna kontroll. Piersack dömdes för ett mord i Bryssel 1976 men ansåg sig inte fått en opartisk och oavhängig rättegång eftersom rättens ordförande tidigare befattat sig med ärendet i egenskap av tjänsteman vid åklagarmyndigheten. Europadomstolen konstaterade att en åtskillnad kan göras mellan dels en subjektiv och dels en objektiv bedömning av domstolens opartiskhet. Den subjektiva bedömningen syftar till den enskilde domarens värderingar i ett enskilt fall medan den objektiva syftar till huruvida de processuella garantierna är tillräckliga för att utesluta ett legitimt tvivel kring domstolens opartiskhet. Europadomstolen ansåg inte att den belgiska domaren varit opartisk vid en subjektiv bedömning. Däremot konstaterade Europadomstolen att det inte räckte att stanna vid en sådan bedömning utan också det intrycket som ges är relevant. För att garantera allmänhetens förtroende för domstolarna måste varje domare där det finns en berättigad misstanke om opartiskhet jäva ut sig. Det räcker med att opartiskheten hos den domstol som har att ta ställning till åtalet kan framträda som tveksam. Vid en samlad bedömning fann därför Europadomstolen att omständigheterna var tillräckliga för att rättens opartiskhet kunde ifrågasättas på objektiv grund och att brott mot artikel 6.1 därmed förelegat.

Domstolen får inte påverkas av yttre, ickerättsliga faktorer som inte parterna tagit del av. Vid denna bedömning blir den i *Piersack mot Belgien* fastslagna metoden med en subjektiv och en objektiv granskning användbar. Förtroendet för rätten kan rubbas genom att rättens ledamöter under rättegången fällt olämpliga uttalanden som visar på förutfattade meningar i målet. Inte heller får de inom och utom förhandlingen yttra sig innan dom meddelats så att det finns anledning att befara att de haft en bestämd uppfattning om målet ifråga.¹⁷¹

Den objektiva granskningen kontrollerar om det finns omständigheter som kan ge upphov till tvivel kring rättens opartiskhet. Syftet med att själva intrycket ska kunna ge utslag är att säkerställa förtroendet för domstolarna i ett demokratiskt samhälle.¹⁷² Så var fallet i *Langborger mot Sverige*¹⁷³ där Sverige fälldes av Europadomstolen för att intresseledamöterna i den dåvarande bostadsdomstolen¹⁷⁴ kunde antas ha ett intresse stridande mot parten i målet. Det subjektiva testet visade inte att det fanns fog för att

¹⁷⁰ Piersack mot Belgien, dom 1982-10-01.

¹⁷¹ Nowak, *Oskyldighetspresumtionen*, 2003, s. 382.

¹⁷² Ibid.

¹⁷³ Langborger mot Sverige, dom 1989-06-22.

¹⁷⁴ Bostadsdomstolen upphörde som självständig domstol 1994 och utgör numera en avledning av Svea Hovrätt.

intresseledamöterna skulle varit partiska. Däremot kunde opartiskheten ifrågasättas med det objektiva testet. Europadomstolen fann att Langeborger haft en befogad anledning av att misstänka att intresseledamöterna hade ett intresse som stred mot hans eget i rättegången och att den intressebalans som normalt låg i sammansättningen var rubbad. Därmed fann Europadomstolen att det förelåg brott mot artikel 6.1.

5.4.2 Domarens fördomar mot person

Oskyldighetspresumtionen förutsätter i detta sammanhang opartiskhet och frånvaro av fördomar eller förutfattade meningar. Om rättens ledamöter har en på förhand negativ inställning till parten så medför det svårigheter för rätten att inta en neutral inställning. Problemet borde vidare aktualiseras i samband med lekmannadomare eftersom dessa saknar yrkesdomarens träning att åsidosätta egna personliga uppfattningar och pröva ett mål uteslutande på den framlagda bevisningen.¹⁷⁵

Europadomstolen har i ett antal avgörande fått ta ställningar till rasistiska fördomar. I fallet *Remli mot Frankrike*¹⁷⁶ dömde Europadomstolen Frankrike för att en kriminaldomstol vägrat protokollföra rasistiska uttalanden utanför domsalen från en jurymedlem. Jurymedlemmen hade sagt sig vara rasist och eftersom den anklagade Remli var av algeriskt ursprung hävdade hans försvarare, dock utan framgång, att domstolen inte var opartisk. Han överklagade till Europadomstolen som inte kunde fastställa huruvida det rasistiska uttalandet fällt eller ej, men ansåg med hänvisning till artikel 6.1. att den franska domstolen borde ha utrett saken för att garantera opartiskheten.

Europadomstolen har avgjort två liknande fall av rasistiska uttalanden i samband med juryöverläggningar i Storbritannien. I det ena fallet, *Sander mot Förenade Konungariket*¹⁷⁷ stod en brittisk medborgare med asiatisk härkomst åtalad för försök till bedrägeri. Strax innan målet skulle avgöras uppgav en juryledamot i ett brev till domaren att delar av juryn sagt rasistiska skämt under överläggningarna. Juryledamoten fruktade att dessa personer inte tog sin uppgift på allvar och att de dömde den åtalade baserat på hans asiatiska ursprung och inte på de faktiska omständigheterna i målet. Domaren uppmanade juryledamoten som författat brevet att tills vidare avskilja sig från övriga juryn och överlade därefter enskilt med åklagaren och försvaret för att inhämta deras synpunkter. Försvaret yrkade på att åtalet skulle ogillas eftersom det förelåg en risk för jäv. Domaren påtalade genom viss brevväxling till juryn att de skulle hålla sig till de faktiska omständigheterna. Juryn som återförenats med ledamoten som påtalat problematiken, garanterade å sin sida sin opartiskhet med vilket domaren nöjde sig med. Sander dömdes till fem års fängelse. Däremot frikändes en medåtalad, som också var av asiatisk härkomst. Sander överklagade domen till appellationsdomstolen med hänvisning till att domaren borde entledigat

¹⁷⁵ Nowak, 2003, s. 164.

¹⁷⁶ Remli mot Frankrike, dom 1996-04- 23.

¹⁷⁷ Sander mot Förenade Konungariket, dom 2000-05-09.

juryn. Domstolen avslog Sanders överklagande eftersom den delade domarens bedömning att det inte förelegat någon reell risk för partiskhet. Däremot påpekades att det var olyckligt att juryledamoten som påtalat problematiken varit åtskild från övriga juryn eftersom denne därmed kunde identifieras.

Europadomstolen konstaterade att påståenden om rasism bör tas på största allvar med hänsyn till dagens multikulturella samhälle och att bekämpning av rasism är ett prioriterat mål för medlemsstaterna. Sander hade uppfattat att han dömts av en rasistisk jury. Med denna subjektiva opartiskhet nöjde sig dock inte Europadomstolen med utan konstaterade att domaren i målet inte agerat tillräckligt kraftfullt. Bland annat hänvisades till att det var klarlagt att åtminstone en person uttalat sig rasistiskt och att den försäkran som lämnats från juryn inte kunde tillmätas allt för stor betydelse eftersom ett öppet erkännande av rasism är något de flesta vill undvika. Domaren hade därför inte lyckats skapa tillräckliga garantier för att domstolen också ur ett objektiva perspektiv skulle vara att betrakta som opartisk och därför fann Europadomstolen att brott mot artikel 6.1 förelegat.

Enligt Nowak är det svårt att fastställa i vilken mån en domares personliga inställning påverkar utgången i ett mål. För jury eller lekmannadomare i allmänhet som saknar yrkesdomarens träning att åsidosätta sina egna uppfattningar och pröva ett mål utifrån den framlagda bevisningen torde detta vara extra svårt. Man kan begära att den domare som inser att han till exempel har rasistiska fördomar som kan påverka utgången i ett mål låter någon annan ta dennes plats i rätten. Trots att det i fallet Sander mot Storbritannien röde sig om påstådd rasism menar Nowak att principen borde kunna appliceras i andra situationer där en ledamot i rätten har en övertygelse som kan innebära att målet inte får en rättvis prövning.¹⁷⁸

Vanligtvis blir det upp till domaren i det enskilda fallet att avgöra sin opartiskhet eftersom denne är den ende som helt känner till den egna inställningen. Dessutom är gränsen för vad som ska vara objektiva legitima tvivel för opartiskhet inte exakt. Ett rimligt antagande är att en stor försiktighet bör tillämpas och att en ibland överdriven försiktighet är att föredra framför ett högt ställt beviskrav för den som reser invändning om opartiskhet.¹⁷⁹

I det andra fallet *Gregory mot Förenade Konungariket*¹⁸⁰ hade det också fällt rasistiska kommentarer i samband med juryns överläggningar men denna gång blev utfallet ett annat. Gregory, en svart man fälldes för rån. Han hävdade i sitt överklagande att domaren felaktigt underlåtit att göra en granskning med anledning av uttalandena och att han därför nekats en rättvis rättegång enligt artikel 6.1 Domaren hade dock sammankallat juryn och i ett formellt anförande erinrat ledamöterna om deras skyldigheter att agera opartiskt och endast beakta de faktiska omständigheterna i målet. Här

¹⁷⁸ Nowak, 2003, s. 163.

¹⁷⁹ Ibid., s. 164.

¹⁸⁰ Gregory mot Förenade Konungariket, dom 1997-02-25.

fann dock Europadomstolen att domaren agerat kraftfullt och tillfredställande och att det därmed inte heller förelåg något brott mot artikel 6.1.

5.4.3 Domarens uttryckta åsikter

Ett annat fall där Europadomstolen menat att lekmanndomare inneburit en kränkning av konventionen är fallet *Holm mot Sverige*¹⁸¹. I detta fall rörde det sig inte om någon enskild lekmanndomares uttalande utan om objektiv opartiskhet på grund av domstolens sammansättning. Holm hade blivit beskyldd av Hansson för att ha deltagit i högerextremistisk verksamhet. Hansson hade pekat ut Holm i en bok utgiven av Tidens bokförlag AB, vilket till stora delar ägdes av Socialdemokratiska Arbetarpartiet, SAP. Holm var också en av grundarna till den antisocialistiska tidsskriften *Contra*. I ett tryckfrihetsmål väckte Holm enskild talan mot Hansson och yrkade skadestånd av Tidens bokförlag. Talan grundade sig på vissa uttalanden som gjorts i boken om Holms politiska uppfattning.

Den jury som kom att avgöra målet bestod av fem socialdemokrater och fyra ledamöter från andra partier. Hansson hade själv nära kopplingar till socialdemokraterna, bland annat som tidigare anställd. Holm menade att det förelåg en jävssituation och att juryns opartiskhet kunde ifrågasättas eftersom bokens författare och förlaget var starkt knutet till SAP. Jävsinvändningen ogillades. Juryn fann inte att de aktuella uttalandena var brottsliga och frikände därmed Hansson och ogillade Holms skadeståndsyrkande.

Europadomstolen menade att de nära kopplingar som fanns mellan Tidens bokförlag, Hansson och de fem socialdemokratiska juryledamöterna gjorde att det fanns legitima skäl att domstolen inte kunde ses som en opartisk och oavhängig. Därför kunde inte kraven i artikel 6.1 ansetts ha respekterats. Dessutom poängterade Europadomstolen avsaknaden av möjlighet till överklagande av den frikännande domen.

Enligt Danelius visar fallet Holm på de problem som kan uppkomma som en följd av att juryledamöter och nämndemän i Sverige utses på partipolitiska grunder. Denna rekryteringsgrund kan leda till att domstolarnas opartiskhet kan ifrågasättas i mål med partipolitisk eller ideologisk anknytning.¹⁸²

Europadomsstolens fällande dom innebar överväganden av den svenska processen i tryckfrihets- och yttrandefrihetsmål. En utredning fick i uppgift att undersöka möjligheterna att framöver handlägga liknande mål på ett sätt som inte står i strid med Europakonventionen. Två lösningar som övervägdes men avfärdades var dels att konstruera särskilda regler för mål där risken är särskilt stor för att domstolen uppfattas som partisk dels att i

¹⁸¹ Holm mot Sverige, dom 1993-11-25.

¹⁸² Danelius, 2007, s. 199.

enskilda fall låta mål bli prövade utan jury. Utredningen menade istället att frågan bör lösas inom ramen för gällande regler om jäv mot domare, och genom bestämmelsen i 12 kap. 12 § 2 st TF som ger domstolen möjlighet att själva nominera juryledamöter, vilket inte innebar något krav på lagändring.¹⁸³ Ehrenkrona kritiserar dock lösningen eftersom det inte finns något svar hur en ny och ojävig juryman skall utses i praktiken och anser det tveksamt om det framstår som en praktiskt användbar lösning.¹⁸⁴

Frågan om politiskt uttryckta åsikter i domstol är inte ny. I början av 50-talet skedde en omfattande debatt om ”kommunistnämndemännen” i massmedia. Kommunisterna framhölls olämpliga som nämndemän med hänsyn till deras inställning till rättsväsendet vid de stora spionprocesserna. I slutet av 1954 ifrågasattes också valet av en nämndeman i Torshälla med anledning av mannens frikyrkliga förankring. Det framhölls att mannen hade ett hårdare hedersbegrepp och slutade med att mannen inte valdes till uppgiften.¹⁸⁵

Även Ekelöf har kommenterat detta förhållande om politiska motsättningar mellan part och en domare ska anses jävsgrundande.¹⁸⁶ Generellt menar Ekelöf att så inte är fallet men att situationen kan komma att bli annorlunda om de politiska motsättningarna i samhället stärks.

Norge har en motsvarande generalklausul vid jäv. Till denna har hävdats att den domare som gett uttryck för en bestämd ståndpunkt i en fråga som har med politik eller livssyn att göra, i och med detta inte anses ha ett så säreget förhållande som är jävsgrundande enligt klausulen. Inte ens om domaren har en mindre vanlig politisk ståndpunkt eller livssyn, blir domaren i politiska mål, eller i mål som har med livssyn att göra jävig. Det som är avgörande är om domaren varit speciellt engagerad i frågan som saken gäller.¹⁸⁷

Ett exempel på när ett ställningstagande ansetts utgöra jävsgrund i norsk rätt var i samband med rättegångarna mot de så kallade landssvikarna. Dessa hade deltagit på nazisternas sida under ockupationen och rättegångarna skedde enligt speciella rättegångsregler, den så kallade landssvikaranordningen. En domare som skulle delta i dessa rättegångar bedömdes som jävig på grund av att han engagerat sig mycket starkt offentligt i frågan om landssvikaranordningens grundlagsmässighet. Domaren deltog alltså inte med den opartiska inställning han borde haft.¹⁸⁸

¹⁸³ DS 1997:25, *Jurymedverkan och fallet Holm*, s. 9f.

¹⁸⁴ Ehrenkrona, *Europakonventionen och svensk rättegångsordning*, SvJT 1999 s. 489.

¹⁸⁵ Tiby, 1993, s. 14.

¹⁸⁶ Ekelöf I, 2002, s. 148.

¹⁸⁷ Tiby, 1993, s. 214f.

¹⁸⁸ *Ibid.*, s. 11.

5.4.4 Domarens förutfattade meningar om rättsfrågor

Huruvida en domare bör avträda ett fall med anledning av att domaren riskerar ha en förutfattad mening kan ofta te sig naturligt, till exempel i de fall en domare tidigare befattat sig med saken. Däremot innebär inte en domares bestämda uppfattning i rättsfrågan i sig att domaren är jävig.

I ett nyligen avgjort fall i Högsta Domstolen berördes denna situation. I målet¹⁸⁹ som gällde tvisten kring Pirate Bay gjorde svaranden gällande att några av domarna var jäviga med anledning av medlemskap och i ett fall även ett styrelseuppdrag i en immaterialrättslig förening som i första hand såg till rättighetsinnehavarnas intressen och rättigheter. I målet fanns dock inga konkreta omständigheter som pekade på att föreningen hade ett särskilt intresse av utgången i just detta mål. Det intresse som föreningen kunde tänkas ha av att motverka intrång i immateriella rättigheter ansåg HD låg väl i linje med vad som följer av svensk lag. HD konstaterade vidare att det i svensk praxis inte ansetts utgöra jäv att en domare i ett lagstiftningsärende eller i en dom i annat mål eller i ett rättsvetenskapligt sammanhang uttryckt en åsikt i en rättsfråga som aktualiserats i målet.

I rättsfallet RÅ 2005 ref. 1 var frågan i målet huruvida lotterilagen stod i överensstämmelse med EU-rätten. Spelbolaget i målet anförde jävsinvändningar mot tre regeringsråd, bland annat mot ett regeringsråd som varit expeditions- och rättschef när en likartad fråga behandlades i en proposition om ändring av en bestämmelse i lotterilagen. Jävsinvändningarna ogillades av regeringsrätten.

Att en domare i ett tidigare sammanhang tagit ställning i en rättsfråga utan direkt anknytning till det aktuella målet verkar endast i mycket speciella fall kunna medföra en jävssituation.¹⁹⁰ Så var även bedömningen i RÅ 1993 ref. 31, där målet rörde en överklagad dom om fastighetstaxering. SAAB Scania AB gjorde gällande att en domare varit jävig bland annat eftersom domaren tidigare deltagit i arbetet med den tillämpliga lagstiftningen och lagstiftningen påstods vara bristfällig. Regeringsrätten ogillade även denna jävsinvändning.

Men gränsdragningarna är inte alldeles självklara. I målet *Procola mot Luxemburg*¹⁹¹, klagade mejeriet Procola på ett beslut om mjölkkvoter. Fyra av fem ledamöter i domstolen hade tidigare aktivt drivit en viss uppfattning vid införandet av de nya reglerna om mjölkkvoter inom EU. Europadomstolen ansåg att Procola haft skäl att befara att de medlemmar som medverkat till yttrandet över förslaget till regler på området kände sig bundna av sina tidigare ståndpunkter. Konventionens krav på en oberoende och opartisk domstol hade därför inte uppfyllts.

¹⁸⁹ HD:s avgörande 2010-05-12 i mål Ö 5095-09.

¹⁹⁰ Fitger, *Domstolsprocessen, en kommentar till RB I*, 2010, s. 4:34.

¹⁹¹ *Procola mot Luxemburg*, dom 1995-09-28.

6 Slutsatser

6.1 Skäl för nämndemän i asylprocessen

När man ser till det svenska nämndemannainstitutet är det uppenbart att det vilar på en lång tradition. Problematiken om nämndemännens vara eller inte vara är idag i huvudsak knuten till att nämndemännen saknar juridisk skolning. Så har dock inte debatten alltid sett ut. Den grundläggande frågan har historiskt kretsat kring om rättskipning ska ske av statsmaktens domare eller om rätten ska skipas av folket själva. Historien har alltså sin förankring i ett politiskt problem och inte i ett juridiskt.

Den kritik som framfördes mot Utlänningsnämnden byggde till stor del på att det inte rörde sig om en tvåpartsprocess, att det saknades muntliga inlag och att det var bristande insyn i processen. Genom den nya domstolsreformen var förhoppningarna stora om att komma till rätta med problemen och skapa en rättssäker process. Att använda sig av ett antal förvaltningsdomstolar framstod som den lämpligaste lösningen. I förvaltningsdomstolarna deltar nämndemän och den smidigaste lösningen blev därför att använda dessa nämndemän även i migrationsdomstolarna.

I förarbetena till den nya migrationsprocessen gavs frågan om nämndemännens vara eller icke vara inte något större utrymme. Deras medverkan har tagits för given och inte analyserats på någon djupare nivå. Frågan som ägnas kraft är i huvudsak av praktisk karaktär och kretsar kring huruvida det är lämpligt att använda sig av förvaltningsrättens ordinarie nämndemän eller om en särskild grupp nämndemän bör utses för att på bättre sätt stämma överens med domkretsen.

Regeringens ambition har varit att komma bort från fenomenet att uppdraget bara ges till personer som varit aktiva eller nära knutna till de politiska partierna. Att denna ambition inte är fullt uppnådd vittnar bland annat det faktum att förvaltningsrätten i Malmö har en lista där samtliga nämndemän anges med partibeteckning.

Utvärderingsutredningen som analyserat den nya migrationsreformen konstaterar att inslaget med nämndemän i huvudsak fungerar bra och att domarna uppskattar att kunna diskutera framförallt skälighetsfrågor med nämndemännen. Utredningen framhåller också att nämndemännens inflytande över utgången i målen synes något större än i andra mål vid förvaltningsrätterna och att skiljaktiga meningar förekommer i högre utsträckning. Från de offentliga biträdenas sida ses detta inte som ett problem eftersom de menar att nämndemännen oftast avviker till deras klienters fördel. De beklagar dock det faktum att lika fall riskerar att behandlas olika. Med regeringens mål om en rättssäker asylprocess måste detta fenomen ses som ett problem.

Vilken diskussion borde då ha förts innan införandet av nämndemän i asylprocessen? Med nämndemän följer en stärkt legitimitet, ökad demokratisk kontroll och stärkt insyn. Samtidigt är detta också argument som har sin grund i en tid då de täta kontakterna mellan den dömande och den verkställande makten ville undvikas till varje pris. Idag är det inte särskilt troligt att lagfarna domare tar instruktioner från regeringen. Snarare ligger en sådan lojalitetskonflikt närmre till hands för den nämndeman som har en lång partikarriär bakom sig och starka band till sina partikamrater.

Ett annat argument är att nämndemännen bättre kan se till lagens syften. Argumentet måste uppfattas som att de har rätt att rösta mot lagen om den är orättfärdig. Nämndemännen underkastar sig dock samma krav enligt legalitetsprincipen när de avlägger domared. Det finns alltså en konflikt mellan förväntningarna att bidra med sunt förnuft och skyldigheten att förhålla sig objektiv och följa lagarna. En nämndeman får inte ägna sig åt fritt tyckande i domstolen. Mot detta kan framföras att sanningen inte kan sökas med matematisk precision. Ska då ett visst mått av felmarginal accepteras är det ett starkt skäl för att inte överlämna dömandet helt till lagfarna jurister. I utvärderingsutredningen har framkommit att domarna uppskattar att diskutera bland annat skälighetsfrågor med nämndemännen och jag ser framför mig att den lagfarne domaren också i vissa fall kan tycka det är skönt att domen fattas kollektivt.

Ett annat skäl för att ha nämndemän i processen är att det blir en bredare livserfarenhet och kompenserar för den sociala snedrekrytering som annars riskerar att uppstå hos de lagfarna domarna. Argumentet med att nämndemän tillför person- och lokalkännedom bör balanseras mot den så kallade omedelbarhetsprincipen i 17 kap. 2 § RB, som innebär att domarens privata vetande inte får användas vid beslut i sakfrågan.

Den huvudsakliga invändningen mot att använda sig av nämndemän är att de saknar den lagfarne domarens kompetens. När domarna ska utföra samma uppgifter och döma enligt samma lag kan det te sig märkligt att en kategori ska vara kunnig om lagen och en annan inte. Visserligen finns argumentet att nämndemännen utgör en spärr mot teknokrati men det är enligt min mening inte skäl nog för att låta en så viktig samhällsfunktion som den dömande makten få utövas av lekmän.

Om nu lekmannainflytandet ansågs så självskrivet i den nya processen att det inte behövde utredas närmre, borde åtminstone inte någon annan form av lekmän än just nämndemän ha övervägts? Asylfrågor innebär ofta komplicerade bedömningar som kräver ständiga uppdateringar och god insikt i förhållanden i vår omvärld. Asylprocessen kanske inte nödvändigtvis måste liknas vid brottmålsprocessen. Jag menar att det vore högst rimligt att i alla fall ha övervägt en ordning utan lekmannainflytande eller med särskilda ledamöter likt det system som används i bland annat patentmål och mark- och miljömål. En sådan lösning hade möjliggjort en centrering av kompetensen till just migrationsmålen.

Den nya reformen ger intrycket av att nämndemännen bara följt med på köpet när den nya migrationsprocessen inrättats. Det som finns att läsa om nämndemännen är i stort sett begränsat till återkommande standardfraser. En tydligare och mer ingående utvärdering av nämndemännens medverkan vore önskvärd i sammanhanget.

6.2 Konflikten mellan nämndemannens åsikter och den dömande funktionen

Nämndemännens kopplingar till de politiska partierna gör frågan intressant huruvida deras medlemskap i dessa kan utgöra grund för jäv. I 4 kap. 13 § 10 p RB återfinns den generalklausul som är tänkt att förhindra denna typ av jävsförhållanden. I den så kallade Pirate bay rättegången ansågs domarnas medlemskap i en immaterialrättslig förening dock inte utgöra jäv eftersom det inte fanns några konkreta omständigheter som pekade på att föreningen hade ett särskilt intresse av utgången i just detta mål. HD menar alltså att det skulle krävas ett mer specifikt intresse för att det ska utgöra jäv. Liknande bedömningar gjorde regeringsrätten i RÅ 2005 ref. 1 och 1993 ref. 31 där domarnas ställningstagande i rättsfrågor inte ansågs utgöra jäv. Europadomstolens avgörande i Procola mot Luxemburg gick dock i en annan riktning. Domstolen menade att Procola haft skäl att befara att domarna som tidigare tagit ställning i rättsfrågan kände sig bundna av sina tidigare ståndpunkter.

Fallet Holm visar på att när det finns täta förbindelser mellan ett parti och en fråga som avgörs kan sammansättningen med nämndemän vara problematisk. Europadomstolen kom här fram till att de täta förbindelser som fanns mellan bokförlaget och de socialdemokratiska jurymännen var skäl för att domstolen inte skulle uppfattas som opartisk och oavhängig. Danelius framhåller också problematiken med den svenska modellen där nämndemän och jurymän utses på partipolitiska grunder eftersom detta kan leda till just denna typ av problem i mål med partipolitisk eller ideologisk anknytning.

Den nya bestämmelsen i 2 kap. 11 § 2 st 1 men RF om att en rättegång ska genomföras rättvist och inom skälig tid öppnar upp för möjligheten att även i asylprocessen åberopa Europadomstolens praxis från artikel 6.1. Den praxis som finns visar att det ställs långtgående krav på domstolarnas opartiskhet och oavhängighet. Att särskilja dessa båda begrepp åt är inte alltid enkelt men oavhängigheten kan härledas till domstolens utformning som sådan medan opartiskheten gäller hur domstolen dömer i det enskilda fallet.

I domen Piersack mot Belgien konstruerade domstolen ett test för att undersöka om en domstol är opartisk eller inte. Det subjektiva testet syftar till den enskilde domarens värderingar i ett enskilt fall. Detta är naturligtvis svårt att påvisa. Sällan eller kanske rent av aldrig lär en nämndeman vilja erkänna att han eller hon inte dömer enligt lagen utan låter sig färgas av sina

personliga värderingar. Det objektiva testet kan däremot påvisa problem i asylprocessen. I de fall en nämndeman tydligt profilerat sig i asylfrågan och till exempel yttrar starkt främlingsfientliga åsikter så borde detta innebära att den asylsökande har legitima tvivel om domstolens opartiskhet.

Europadomstolen har visat i flera domar, bland andra Remli mot Frankrike och Sander mot Storbritannien att påståenden om rasism ska tas på stort allvar. Europadomstolen ställer långtgående krav på de åtgärder som krävs för att utesluta tvivel om domstolarnas opartiskhet. Förtroendet för rätten rubbas om rättens ledamöter under rättegången fällt olämpliga kommentarer eller visat förutfattade meningar. Den domare som har en på förhand negativ inställning till parten får svårigheter att inta en neutral ställning. Enligt Nowak borde detta dessutom aktualiseras i samband med lekmannadomare eftersom dessa saknar den lagfarne domarens träning att åsidosätta personliga uppfattningar. Europadomstolen säger också att en domare inte heller utom förhandlingen får yttra sig innan dom meddelats så att det finns anledning att befara att de haft en bestämd uppfattning i målet i fråga.

Trots att det i Sander mot Storbritannien rörde sig om påstådd rasism menar Nowak att principen kan appliceras i andra situationer där en domare har en övertygelse som kan innebära att målet inte får en rättvis prövning. Enligt min mening borde främlingsfientliga åsikter i asylprocessen vara en sådan situation. I vilka fall det rör sig om opartiskhet är naturligtvis mycket svårt att avgöra, men eftersom en stor försiktighet bör tillämpas är det rimligt att anta att den som har en tydligt negativ inställning till att bevilja asyl ligger nära gränsen för att den asylsökande ska ha fog att uppfatta att han eller hon inte får en rättvis prövning.

Kan nämndemännen i asylprocessen anses jäviga redan genom deras partipolitiska medlemskap? HD:s avgörande i Pirate Bay målet tyder på att det krävs ett direkt intresse i det enskilda fallet för att det ska kunna falla under rättegångsbalkens jävsbestämmelser. Hur starkt intresse ett parti kan anses ha av utgången i det enskilda fallet är svårt att besvara på ett generellt plan. Även om ett parti inte anser sig ha ett intresse i det berörda fallet riskerar ändå övervägandena i domstolen att färgas av de åsikter som finns representerade. Dessutom visar fallet Holm tydligt hur ideologiska spänningar kan utgöra problem för den svenska modellen med partipolitiskt tillsatta nämndemän.

Europadomstolen skulle vid ett test ha svårt att påvisa en subjektiv opartiskhet eftersom detta i praktiken kräver att den enskilde nämndemannen erkänner att han eller hon låter sig färgas av sina värderingar. Däremot blir det intressant att resonera kring den objektiva opartiskheten. Europadomstolen är mycket tydlig med att olämpliga kommentarer eller förutfattade meningar som tyder på en negativ inställning till parten inte kan accepteras. Det vore intressant att få den svenska modellen med våra partipolitiskt tillsatta nämndemän prövat av Europadomstolen enligt artikel 6.1, men så kan alltså inte ske eftersom processen inte faller inom artikelns tillämpningsområde.

Asylmål är till sin natur ideologiskt laddade och på ett generellt plan bör inte nämndemän anses jäviga på grund av medlemskapet i ett politiskt parti. Att ett parti har åsikter i flyktingfrågan är naturligt även om dessa åsikter är har en mycket liberal eller restriktiv inställning till flyktingfrågan. Först i de fall ett parti ger uttryck för en oacceptabel fördomsfullhet borde partiet kunna anses ha intresse av utgången i det enskilda fallet. I så fall blir det fråga om en jävssituation i likhet med fallet Holm.

I de fall en enskild nämndeman yttrar sig på ett sätt som också ger den asylsökande legitima tvivel för att inte få en rättvis prövning blir saken tydligare. Europadomstolen har på ett bestämt sätt klarlagt att det inte finns någon tolerans vad gäller uttryck som anspelar på rasism eller förutfattade meningar.

Käll- och litteraturförteckning

Litteratur

Danelius, Hans: *Mänskliga rättigheter i europeisk praxis*, 3 uppl., Norstedts Juridik AB (2007).

Diesen, Christian: *Lekmän som domare*, 1 uppl., Norstedts Juridik AB (1996).

Diesen, Christian (red.): *Bevis 2 – prövning av flyktingärenden*, 1 uppl., Norstedts Juridik AB (1998).

Ekelöf, Per Olof, Edelstam, Henrik: *Rättegång I*, 8 uppl., Norstedts Juridik AB (2002).

Fitger, Peter: *Domstolsprocessen, en kommentar till RB I*, Norstedts Juridik AB (2010).

Häthén, Christian: *Stat och straff*, 1 uppl., Studentlitteratur AB (2004).

Lindholm Billing, Karolina: *Den internationella flyktingrätten*, Diesen (red).

Modéer, Kjell Å: *Rättvisa och trevnad*, 1 uppl., Corpus Iuris, (1993).

Nowak, Karol: *Oskuldighetspresumtionen*, 1 uppl., Norstedts Juridik AB, (2003).

Seidlitz, Madelaine: *Ombudets roll i migrationsärenden*, Diesen (red).

Söderlund, Erik: *Rättegångsbalken med kommentar*, 1 uppl., P.A Norstedt & Söners förlag, (1970).

Tiby, Eva: *Domarjäv*, Licentiatavhandling, Juridiska institutionen, Lunds Universitet, (1993).

Wahren, Alexandra: *Introduktion till migrationsrätten*, Diesen (red.)

Offentligt tryck

Prop. 1975/76:64 *Med förslag till lag om ändring i rättegångsbalken m.m.*

Prop. 1982/83:126 *Om underrätternas sammansättning m.m.*

Prop. 1991/92:30 *Om en särskild nämnd för utlänningsärenden.*

Prop. 1993/94:117 *Incorporering av Europakonventionen och andra fri- och rättighetsfrågor.*

Prop. 2004/05:170 *Ny instans- och processordning i utlännings- och medborgarskapsärenden.*

Prop. 2005/06:180 *Ett stärkt nämndemannainstitut.*

Prop. 2009/10:80 *En reformerad grundlag.*

SOU 1999:16 *Ökad rättssäkerhet i asylärenden.*

SOU 1999:16 *Ökad rättssäkerhet i asylärenden.*

SOU 2002:61 *Framtidens nämndemän.*

SOU 2004:74 *Utlänningslagstiftningen i ett domstolsperspektiv.*

SOU 2009:56 *Den nya migrationsprocessen.*

JuU 1982/83:32 s. 19.

DS 1997:25 *Jurymedverkan och fallet Holm.*

Domstolsverkets rapport 2007:2 *Nämndemannakårens sammansättning.*

Artiklar

Axberger, Hans-Gunnar: *Lekmannainflytandet i domstolarna*, Advokaten, (1993).

Ehrenkrona, Carl-Henrik: *Europakonventionen och svensk rättegångsordning*, SvJT (1999).

Jacobsson, Ulla: *Nämndemannens domarroll* ur Festskrift till P-O Bolding, (1992).

Modéer, Kjell Å: *En god domare är bättre än en god lag*, SvJT (1987).

Noll, Gregor: *Nåd inför statens ögon*, essä publicerad i DN (2005-04-20).

Warnling-Nerep, Wiveka: *RB:s regler om domarjäv i ljuset av Europakonventionen: Några kommentarer kring RÅ 2009 ref. 8*, JT (2009/2010).

Otryckt material

Lista över nämndemän vid migrationsdomstolen i Malmö, begärd och
erhållen av domstolens kommunikationsavdelning 2010-11-16.

Rättsfallsförteckning

Svensk rätt

HD:s avgörande 2010-05-12 i mål Ö 5095-09

NJA 2002 s. 258

RÅ 1993 ref. 31

RÅ 2002 ref. 104

RÅ 2005 ref. 1

Avgöranden från Europadomstolen

Campbell och Fell mot Förenade Konungariket, dom 1984-06-28

Gregory mot Förenade Konungariket, dom 1997-02-25

Holm mot Sverige, dom 1993-11-25

Langborger mot Sverige, dom 1989-06-22

Piersack mot Belgien, dom 1982-10-01

Procola mot Luxemburg, dom 1995-09-28

Remli mot Frankrike, dom 1996-04-23

Sander mot Förenade Konungariket, dom 2000-05-09